

2016-03

jaargang 47
nummer 03
april 2016

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856

IN DIT NUMMER ONDER MEER

Schipperende moslima's
Hemelse blunders
Godsdienstbestrijders
Mohammed privé

Buigen voor terreur?
Maagd voor altijd
Het probleem van de mens
Nachtmerrie voor Europa?

**ALGEMENE
JAARVERGADERING
zaterdag 23 april 2016
Utrecht**
zie pag. 1

VRIJDENKERSBORREL

Een Vrijdenkersborrel (of Verlichtingsborrel of Tafel van de Rede) is een maandelijks feestje over helder denken, de moraal en het goede leven. Voor vrijdenkers, atheïsten, humanisten, skeptici en andere belangstellenden op zoek naar de rede. Er worden een aantal van deze evenementen in Nederland georganiseerd. Zou u er zelf eentje willen organiseren? Neem dan contact met ons op via info@devrijgedachte.nl.

!!! LET OP: Tijd en plaats van de hieronder vermelde borrels kunnen veranderen.
■ ■ ■ Kijk dus altijd op onze website voor de actuele informatie.

Amsterdam – Vrijdenkersborrel

Locatie: Café Heffer, Oudebrugsteeg 7, Amsterdam
Wanneer: elke derde woensdag van de maand (zie agenda)
Tijd: 20:00 – 22:30 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Kosten: vrij toegang, drankjes voor eigen rekening
Contact: amsterdam@devrijgedachte.nl

Deventer – Vrijdenkersborrel

Locatie: De Fermerie, Muggeplein 9, Deventer
Wanneer: elke eerste donderdag van de maand (zie agenda)
Tijd: 20:00 – 22:30 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Kosten: vrij toegang, drankjes voor eigen rekening
Contact: deventer@devrijgedachte.nl

Groningen – Vrijdenkersborrel

Locatie: Café De Wolthoorn, Turftorenstraat 6, Groningen
Wanneer: elke tweede dinsdag van de maand (zie agenda)
Tijd: 20:00 – 22:30 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Kosten: vrij toegang, drankjes voor eigen rekening
Contact: groningen@devrijgedachte.nl

Haagse Verlichtingsborrel

Locatie: Stadsbrasserie De Ooievaer, Turfmarkt 2, Den Haag
Wanneer: elke tweede maandag van de maand (zie agenda)
Tijd: 20:00 – 22:30 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Kosten: vrij toegang, drankjes voor eigen rekening
Contact: redactie@verlichtingsborrel.org

Nijmegen – Vrijdenkersborrel

Locatie: Café We Gaan Beginnen, De Ruyterstraat 26, Nijmegen
Wanneer: elke laatste maandag van de maand (zie agenda)
Tijd: 20:00 – 22:30 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Kosten: vrij toegang, drankjes voor eigen rekening
Contact: nijmegen@devrijgedachte.nl

Utrecht – Vrijdenkersborrel

Locatie: Café Willem Slok, Korte Koestraat 2, Utrecht
Wanneer: elke eerste maandag van de maand (zie agenda)
Tijd: 20:00 – 22:30 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Kosten: vrij toegang, drankjes voor eigen rekening
Contact: utrecht@devrijgedachte.nl

Bezoek onze website
devrijgedachte.nl
en onze Facebook-
pagina

COVER. Naar aanleiding van de Boekenweek. Waar zouden de Verlichting en het vrijdenken zijn zonder het boek?
Voorop: Antiq. Boek en Glas, A'dam, met dank aan Conchita van der Linde.
Achter: Boekenmarkt Oudemanhuispoort, A'dam.
Boekenmarkt Het Spui, A'dam.
Foto's: René van Elst

De Vrijdenker • jaargang 47 • nummer 03 • april 2016**I N H O U D**

Titel	Auteur	Pag.
• Colofon De Vrijdenker / Informatie De Vrije Gedachte	<i>Redactie / Bestuur</i>	2
• Het belangrijkste probleem van de mens	<i>Paul Hopster</i>	3
• De evolutie van God. De Bijbel vanuit antropologisch perspectief. Bespreking van <i>Het oerboek van de mens</i>	<i>Ewout Klei</i>	4
• Maria, altijd... maagd	<i>Anton van Hooff</i>	7
• Denken over democratie! Oproep voor themanummer mei	<i>Redactie</i>	9
• Gedichten	<i>Tom van Ewijk</i>	10
• Reactie op bespreking door Floris v.d. Berg van <i>De tweede helft</i>	<i>Hans Klein</i>	10
• Emotionele chantage. Bespreking van <i>Gesluierde vrijheid</i>	<i>Floris van den Berg</i>	11
• Franse intellectuelen verliezen hun verstand. Over <i>Moussa of de dood van een Arabier</i>	<i>Enno Nuy</i>	15
• Jeroen Bosch	<i>Dik Kruithof</i>	15
• Houellebecqs nachtmerrie en Constantijns droom: kan de islam Europa overnemen?	<i>Anton van Hooff</i>	16
• Waarheid, geloof en traditie. Bespreking van <i>Christendom, een uit de hand gelopen Joodse ruzie</i>	<i>René van Elst</i>	17
• Professor Lamme is de weg kwijt	<i>Enno Nuy</i>	18
• Toomas Ilves houdt Europa een spiegel voor	<i>Enno Nuy</i>	19
• Mohammed - een afrekening	<i>Thomas Spickmann</i>	19
• De vrijheid onder vuur. Bespreking van <i>Een jaar na Charlie Hebdo</i>	<i>Floris van den Berg</i>	21
• <i>Hemelse Blunders. Hoe god bijna alles fout deed.</i> Boekbespreking	<i>Dik Kruithof</i>	24
• Zijn wij bestrijders van het geloof?	<i>Annie Romein-Verschoor</i>	25
• Brief over het homohuwelijk	<i>Floris van den Berg</i>	28
• Reactie op <i>Ruimtevaart</i> van Tom van Ewijk	<i>Jan Willem Nienhuys</i>	30
• Wat elke gelovige zou moeten overdenken (11)	<i>Gerhard Elferink</i>	30

VAN HET BESTUUR

Het DVG-bestuur heeft op zijn maandelijkse vergadering vooral gewerkt aan de organisatie van de vrijdenkersdag op 4 juni. Die zal in elk geval gaan over de mogelijkheid van een gematigde islam in Nederland. Verder hebben we de stukken vastgesteld voor de jaarvergadering van 23 april →. Onze ledenadministrateur Gerhard Elferink is aftredend, maar zal aanblijven tot de overdracht / voortzetting van zijn taken geregeld is. Als een van onze leden ervaring heeft op dit terrein houden we ons aanbevolen!

Verder hebben we gesproken over de keuze van de vrijdenker van het jaar en is de lijst van kandidaten teruggebracht tot een viertal. U hoort nog van ons!

Dik Kruithof, secretaris

ALGEMENE JAARVERGADERING

- zaterdag 23 april 2016
 - Utrechts Centrum voor de Kunsten, Domplein 4, Utrecht
 - zaal open 10.30 uur; aanvang 11.00 uur
 - tot 12.00 uur lezing door Victor Onrust en debat
 - 12.00 uur lunch
 - aansl. tot ca. 15.00 uur: Algemene Jaarvergadering
- Voor details/agendapunten zie de bijlage bij het vorige nummer van dit blad.

NOTEER IN UW AGENDA

Vrijdenkersdag 2016: za.4 juni

Anton Constandselezing 2016 (no. 30): za. 8 oktober

COLOFON

De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de **vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte**, waarover meer in nevenstaand kader.

Redactie:

Jan Bontje
René van Elst, hoofd- en opmaakredacteur
Els Geuzebroek
Anton van Hooff
Paul Hopster
Thomas Spickmann

Adres:

Postadres: Postbus 398, 3500 AJ Utrecht
Tel.: 0854016874 (0648240283)
E-mail: redactie@devrijegedachte.nl
Website: devrijegedachte.nl
IBAN: NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:
ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Kosten:

- Lidmaatschap met abonnement € 56,— p.j.
- Lidmaatschap zonder abonnement € 24,— „
- Abonnement € 35,— „
- Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar) met abonnement € 24,— „
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld.
A.u.b. digitaal aanleveren.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
ISSN: 1872-1478

De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven. De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.

INFORMATIE

De Vrije Gedachte

De **vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte** is opgericht in 1856 onder de naam De Dageraad.

Bestuur:

Richard Duijnsteek
Gerhard Elferink, ledenadministrateur
Jacques Honkoop, penningmeester / vice-voorzitter
Leon Korteweg
Dik Kruithof, secretaris
Fabian van Langevelde, voorzitter
Saskia Spigt

Adres:

Postadres: Postbus 398, 3500 AJ Utrecht
Tel.: 0854016874 (0648240283)
E-mail: info@devrijegedachte.nl
Website: devrijegedachte.nl
IBAN: NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:
ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Lidmaatschap / abonnement van tijdschrift De Vrijdenker:

zie het nevenstaand Colofon van dit blad

Internet:

- Website: devrijegedachte.nl
- YouTube-kanaal: www.youtube.com/channel/UCGBnWeBAI4MF2n9OnyQqzLw
- Facebook-pagina: www.facebook.com/pages/De-Vrije-Gedachte/222063214479866

Het belangrijkste probleem van de mens

Paul Hopster

Yuval Noah Harari ▼, docent aan de Hebreeuwse universiteit van Jeruzalem, is schrijver van het in 30 talen gepubliceerde boek: *SAPIËNS. Een kleine geschiedenis van de mensheid*. Die ondertitel: “kleine” geschiedenis is te bescheiden en zou beter luiden “De geschiedenis van de mensheid”. Harari noemt in Sapiëns als belangrijkste probleem van de mens: het probleem van de dood.

Godsdiensten leren dat je de dood moet aanvaarden, dat je hoop moet

vestigen op het hiernamaals, dat je zin moet geven aan de dood en niet proberen eraan te ontkomen. Harari beschrijft in dit verband het “project Gilgamesj”. Gilgamesj, koning in het epos uit het oude Soemerij, probeerde door heldendaden de dood te verslaan, maar faalde daarin steeds weer. Dat moest wel door goden komen, die waren niet te verslaan.

Wetenschappers stelden later vast dat niet goden de dood bepalen door voorbestemming. De dood wordt veroorzaakt door ziektekiemen, infecties, afwijkingen, besmetting. Bijna elk probleem heeft een technische oplossing: operatie, medicatie, preventie, dieet, training, oefening, bestraling, donororgaan, pacemaker, antibiotica. Al die middelen kunnen het leven verlengen en zullen op een dag Magere Hein verslaan. Dat is voor een belangrijk deel reeds het geval bij kindersterfte; die is sterk teruggedrongen. Volgens Harari is het voornaamste project van de wetenschap het eeuwige leven van de mensheid. Het uitroeien van de dood lijkt misschien nog toekomstmuziek maar er zijn

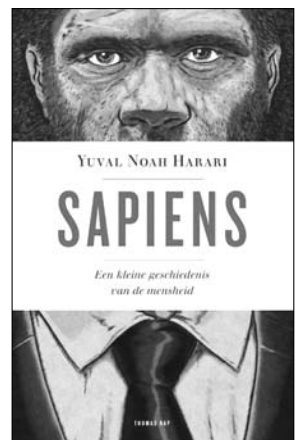
doelen bereikt die een, twee of drie eeuwen geleden nog ondenkbaar waren. Hoe lang zal project Gilgamesj nog in beslag nemen, 100 of 500 jaar? Er zijn wetenschappers die beweren dat sommige mensen al in het jaar 2050 het eeuwige leven kunnen krijgen.

Harari is volstrekt serieus in het streven naar onsterfelijkheid. Maar is dat wel het ultieme doel van de wetenschap? Willen we wel onsterfelijk worden? Eerder willen we op een zelf bepaald tijdstip sterven. We zijn eerder bezig met euthanasie dan met onsterfelijkheid. Is het aantrekkelijk om stokoud te worden, of zelfs onsterfelijk? Ondanks alle technische uitvindingen op gebied van leven blijft ouderdom komen met gebreken. Op hogere leeftijd gaan de zintuigen en de spieren achteruit. En krijgen we forse rimpels. We worden afhankelijk van instrumenten en middeltjes: gehoorapparaat, bril, botox tegen rimpels, een kunstgebit en een wit kleurtje voor de tanden, een beetje rouge om er niet lijkleek uit te zien, een leuk haarstukje of pruik of cosmetische ingreep. Het lijkt er op dat we er met de leeftijd niet veel ouder uit zien, maar het zijn allemaal kunstgrepen. Het project Gilgamesj lijkt onhaalbaar en ongewenst.

Dan is er nog het probleem van overbevolking. Als iedereen, of vele mensen, onsterfelijk willen worden, ontstaat een ander probleem: verder toenemende overbevolking. Met de ruim 7 miljard aardebewoners zijn wij gekomen op een punt van overbelasting van de aarde ten koste van natuurlijke hulpbronnen. Streven naar onsterfelijkheid is onverantwoord. Ik wil wel oud worden, maar niet volkomen afhankelijk van anderen. En ik wil niet meedoen aan toenemende overbevolking.

Paul Hopster (1940), gepensioneerd psycholoog; 1974-'89 bestuurslid van DVG en hoofdredacteur van “De Vrije Gedachte”, later geheten “De Vrijdenker”; 1999-2009 hoofdredacteur en vanaf 2009 redacteur van “De Vrijdenker”.

CITATEN

Ik denk dat de grootste truc van religie niet was het overtuigen van sommige mensen dat er een god was en dat hij almachtig was, maar het overtuigen van alle anderen dat je dat idee niet belachelijk mocht maken.

Ricky Gervais (The Unbelievers Interview - Website: Atheism UK)

(Over het tehuis waar een zwaar gehandicapt zusje werd verpleegd en de gehandicapte kinderen - in zijn woorden: mislukte kinderen - daar:) Het was echt een dierentuin uit de hel, het was echt Jeroen Bosch, de mormeltjes die daar rondkropen en liefdevol in leven werden gehouden, terwijl je dacht: misschien zou je ze beter liefderijk... niet in leven kunnen houden. (Op de vraag of hij hield van het zusje:) Nee, sorry voor de uitdrukking, maar het was makkelijker een band op te bouwen met je cavia dan met dit hopeloos getormenteerde hoopje cellen. De schepper die dat in elkaar heeft geknutseld die zou ik nog wel eens in een klein donker steegje tegen willen komen.

Midas Dekkers (geïnterviewd door Tijs van den Brink in het EO-programma ‘Adieu God’)

WERELDS NIEUWS

Minister Ronald Plasterk (Binnenlandse Zaken) gaat er alsnog voor zorgen dat er een einde komt aan de Zondagswet.

Een meerderheid van de Kamer had Plasterk daar in 2012 al toe opgeroepen, maar de minister weigerde de motie van D66 en VVD uit te voeren. De wet verbiedt het om zondags en op christelijke feestdagen voor 13.00 uur "openbare gemakkelijkheden" te houden. Ook mogen er geen evenementen in de buurt van kerken worden gehouden. Voor het organiseren van bijvoorbeeld een braderie op de zondag, moet eerst een ontheffing worden aangevraagd.

Plasterk deed na het indienen van de motie twee jaar onderzoek naar het functioneren van de wet om in oktober vorig jaar te concluderen dat de Zondagswet in de praktijk weinig wordt toegepast.

Afgelopen zondag (6 maart) kondigde D66 aan dan maar zelf met een initiatiefwetsvoorstel te komen dat een einde moet maken aan de wet uit 1953 die de verplichte zondagsrust moet garanderen.

Na onderzoek en beraad wil de minister er nu dus toch van afstappen. Plasterk laat het nu in de handen van de gemeenten om nader grenzen te stellen binnen de wettelijke kaders zoals die zijn vastgesteld in bijvoorbeeld de winkeltijdenwet of wet openbare manifestaties.

Om de wet af te schaffen is eerst een nieuwe wet nodig. Daar gaat een traject aan vooraf waar allerlei organisaties, zoals kerken, een inbreng kunnen leveren. Dat traject start volgende maand. Plasterk verwacht niet dat de nieuwe wet voor de zomer is afgeschaft.

Wel wil hij "er de vaart in houden" om de motie, die drie jaar geleden werd ingediend, uit te voeren.

Bron: Nu.nl, 10 maart 2016

De evolutie van God. De Bijbel vanuit antropologisch perspectief

Ewout Klei

Over de Bijbel zijn boekenkasten, bibliotheken vol geschreven. Valt er nog iets zinnigs over de Bijbel te vertellen? Evolutiebioloog Carel van Schaik en historicus Kai Michel menen van wel. Ze lezen 'het oerboek van de mens' met een antropologische bril. Hoe vernieuwend is hun boek?

Richard Dawkins, de eminente evolutiebioloog en atheïstische publicist, moet niets van de Bijbelse God hebben, wiens gewelddadige optreden in het Oude Testament op gespannen voet staat met de humanistische moraal:

'The God of the Old Testament is arguably the most unpleasant character in all fiction: jealous and proud of it; a petty, unjust, unforgiving control-freak; a vindictive, bloodthirsty ethnic cleanser; a misogynistic, homophobic, racist, infanticidal, genocidal, filicidal, pestilential, megalomaniacal, sadomasochistic, capriciously malevolent bully.' (Er valt veel voor te zeggen dat de God van het Oude Testament de onsympa-

thiekste figuur uit de hele literatuur is: jaloers en daar nog trots op ook, een kleinzielig, onrechtvaardig, meedogenloos, bazig type; een wraakzuchtige, bloeddorstige etnische

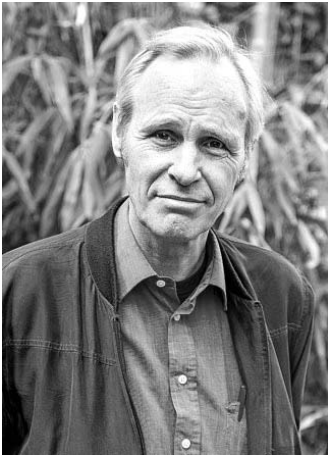
zuiveraar; een vrouwen en homo's hatende, racistische moordenaar van kinderen, volkeren en nageslacht; een alles verpestende, groothedswaanzinnige, sadomasochistische en onvoorspelbaar kwaadwillende pestkop.) Evolutiebioloog **Carel van Schaik** en historicus **Kai Michel** zijn het hier hartgrondig mee oneens. Nee, de auteurs van *Het oerboek van de mens. De evolutie en de Bijbel* zijn geen fundamentalistische christenen. Ze doen niet aan apologetiek. Ze zijn allebei agnost. De Bijbelverhalen geven volgens de auteurs een diep inzicht in het wezen van de mens. De Bijbel is volgens hen een dagboek van de stoutmoedige pogingen van de mensheid om te gaan met de beproevingen van het leven. Gewapend met hun antropologische bril ontdekken Van Schaik en Michel nieuwe betekenissen in oude Bijbelverhalen en ontwikkelen een nieuw idee over de culturele evolutie van de mensheid. De genadeloze God van het Oude Testament, door Dawkins zo verfoeid, wordt op deze manier enigszins gerelativeerd.

Naijverig God

De Bijbel begint vreemd. Er is niet één scheppingsverhaal maar er zijn er twee. Dit komt doordat de redacteurs die de Bijbelverhalen samen hebben gesteld, deze verdubbeling

Ewout Klei (1981) is historicus en publicist. Recente boeken: *De weg naar de macht* (over de JOVD) en *Van God los*.

over het hoofd hebben gezien. Volgens Van Schaik en Michel moeten we het paradijs interpreteren als de wereld van de jagers en verzamelaars, waarin de mensen net als Adam en Eva naakt rondliepen, en is de zondeval de komst van de beschaving. Waarom was de beschaving zo slecht? Mensen werden, omdat ze dieren domesticerden, vatbaarder voor besmettelijke ziekten. De levensverwachting daalde.

Ook ontstond er ongelijkheid tussen de mensen omdat de ene mens dankzij goede oogsten en veel vee rijk kon worden, terwijl de pechvogels arm bleven. Elke verandering heeft een prijs.

De God van het Oude Testament had aanvankelijk veel gemeen met de heidense goden. JHWH was geen liefdevolle God, maar iemand die gunstig gestemd moest worden omdat hij anders de mensen zou straffen met rampen. Net als Baäl, Marduk en al die andere goden had JHWH offers nodig. Toch was er een groot verschil: JHWH wilde dat men hem alleen zou eren. 'Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.' Het monotheïsme bestond nog niet, het bestaan van andere goden werd nog niet ontkend, ze mochten alleen niet geëerd worden want God was 'een naijverig God'.

Van Schaik ▲ en Michel ▼ maken een scherp onderscheid tussen intuïtieve religie, die je zou kunnen omschrijven als een aangeboren gevoel voor religiositeit dat (bijna) iedereen heeft, en institutionele religie, die je zou kunnen zien als de ideologie van de wereldlijke en geestelijke machthebbers. De JHWH-cultus van het Oude Testament was aanvankelijk vooral een institutionele religie. JHWH had een verbond gesloten met het volk Israël. Was het volk Israël ongehoorzaam, dan strafte hij met gruwelijke rampen. In het Oude Testament gaat het om het idee dat God het volk (niet het individu) straft of beloont als het volk (alle individuen) zich houden aan wat God (de priesters) zegt/zeggen.

Volgens Van Schaik en Michel lijkt JHWH in zijn manier van optreden heel erg op de wrede Assyrische koningen. Assyrië was in het eerste millennium voor onze jaartelling een machtig rijk in het Midden-Oosten, dat veel kleine koninkrijkes veroverde en zijn vijanden gruwelijk strafte, onder andere door middel van onthoofdingen en het spietsen op palen. De koningen van Assyrië sloten met hun vazallen overeenkomsten waarin ze absolute gehoorzaamheid en liefde eisten. De liefde die JHWH eiste was geen romantische liefde of de liefde die

WERELDS NIEUWS

Moeder Teresa wordt op 4 september heiligverklaard. Paus Franciscus had in december al het pad naar de heiligverklaring geëffend nadat hij een tweede mirakel van moeder Teresa had erkend. De paus ratificeerde toen de bevindingen van de Commissie voor de Heiligverklaringen, die stelde dat Moeder Teresa een man met een ernstige hersenziekte onverklaarbaar had genezen, nadat zijn vrouw om de tussenkomst van de non had gevraagd. In 2002 was haar ook al een wonder toegeschreven, wat haar op 19 oktober 2003 een zaligverklaring door paus Johannes Paulus II opleverde. Moeder Teresa leefde van 1910 tot 1997. Zij wijdde meer dan veertig jaar van haar leven aan de armen in het Indiase Calcutta, het huidige Kolkata.

bron: De Standaard, 15 maart 2015

Begrijpelijkerwijs heeft voormalig priester Anton Mullink scherp kritisch op dit nieuws gereageerd in NRC-HB van 17 maart jl.. Hij schreef, onder meer verwijzend naar het boek van Chritopher Hitchens over Moeder Teresa: *Iedere katholiek zou zich nu toch eens vragen moeten gaan stellen over de bedenkelijke kanten van dit geloof. De drastische afname van het aantal katholieken is geen toeval.*

je voor kinderen voelt, maar heeft meer weg van de liefde die Winston uit *Nineteen Eighty-Four* voor Big Brother voelde.

Niettemin zien Van Schaik en Michel ook positieve kanten aan deze straffende JHWH. De auteurs beschouwen godsdienst als een protowetenschap. Mensen zochten naar een verklaring waarom ze getroffen werden door rampen, ze probeerden grip te krijgen op de gebeurtenissen, op de geschiedenis. Een God die het land beloont als het hem dient en het land straft als het land ongehoorzaam is, is zo'n verklaringsmodel. Helaas voor Israël werkte dit model niet, want ook als men vroom was bleven de rampen maar komen. De vrome koning Josia sneuvelde toen hij optrok tegen de Egyptenaren. De Bijbelschrijvers meenden dat hij gestraft werd vanwege de zonden van zijn vader Manasse. Het principe van de erfzonde, door christenen later verder ontwikkeld, vond hier zijn oorsprong. Mensen worden niet alleen gestraft voor hun eigen zonden, maar ook voor die van anderen. Uiteraard krijgt God, hoewel hij wel verantwoordelijk is voor de gruwelijke straffen, nooit de schuld.

God met een menselijk gezicht

JHWH kreeg langzaam maar zeker een menselijk gezicht. De menselijke behoefte aan religie, aan geborgenheid en aan steun projecteerde zich op God. De profeten en Psalm-dichters schreeuwden om recht, Job die al zijn bezittingen en kinderen verloor en onder de zweren zat en zich met een potscherf moest krabben, deed dat ook. Uiteraard gaf God geen bevredigend antwoord. Toen Job het lef had om God te vragen waarom hij zo veel ellende te verduren kreeg, antwoordde God dat Job niet in de positie was om zo'n vraag te stellen. God had immers de wereld geschapen en het

Maria-visitatie (Maria bezoekt haar nicht Elisabeth), Rogier van der Weyden, 1440

mythische monster Leviathan. Het 'argumentum ad Deum', de drogreden van God, werd in het Bijbelboek Job geschapen.

Job is ook om een andere reden interessant. In dit Bijbelboek verschijnt voor het eerst de duivel op het hemelse toneel. De duivel is nog niet de personificatie van het kwaad. Pas later ontwikkelt hij zich tot de vijand van God, aanvoerder van de gevallen engelen en de heer van de hel. Het geloof in engelen, het hiernamaals, de hemel en de hel, dit alles ontstaat pas aan het einde van de

Oude Testament. De Bijbelschrijvers hebben dit hoogstwaarschijnlijk geïmporteerd uit het zoroastrisme, de Perzische godsdienst waarin het gaat om de strijd tussen en kwaad. Omdat God in het hiernamaals de mensen vaak geen recht deed - de Psalm dichters klagen over de goddelozen die een fijn leven hebben terwijl de godvruchtigen moeten lijden - wordt het hiernamaals ontwikkeld als plek waar het recht eindelijk zegeviert. Geheel onomstreden was deze gedachte niet. Ten tijde van Jezus geloofden de sadduceëen niet in een leven na de dood, de farizeeërs wel. De sadduceëen waren orthodox, de farizeeërs vrijzinnig.

Jezus was een soort van superprofeet, die met zijn optreden een diepe indruk op zijn volgelingen wist te maken. Het Oude Testament werd door de evangelisten en de latere christelijke theologen zo gelezen, dat de Oudtestamentische profeten Jezus zouden hebben voorspeld. Jezus zou de vervulling zijn van de oude messias-beloften. De evangelist Mattheüs werkte vaak met 'vervullingscitaten', die hij inleidde met de zin: 'Dit alles is gebeurd opdat in vervulling zou gaan wat bij monde van de profeet door de Heer is gezegd.'

Het beroemdste voorbeeld is dat Jezus zonder vader verwekt was en uit een maagd werd geboren. Volgens Van Schaik en Michel gaat het hier echter om de 'beroemdste en belangrijkste vertaalfout uit de wereldgeschiedenis'. Alleen in de Griekse vertaling van het Jesaja-fragment, waarop Mattheüs zich baseert, komt het woord parthenos (maagd) voor. In het Hebreeuws wordt echter gesproken van almah, wat niet maagd betekent, maar 'ongetrouwde dochter, meisje, of ook jonge getrouwde vrouw'. Mattheüs had met de maagdelijkheid van Maria waarschijnlijk geen bijbedoelingen, maar de seksueel zwaar gefrustreerde Katholieke Kerk greep deze tekst later met beide handen aan om maagdelijkheid te propageren en seksualiteit als (noodzakelijke) zonde te veroordelen. Volgens de kerkvader Augustinus – bekend

van zijn reviaanse uitspraak 'God maak mij kuis, maar nu nog niet' – was de erfzonde een seksueel overdraagbare aandoening. Jezus was zonder zonde omdat Maria onbevlekt ontvangen, d.w.z. vrij van de erfzonde geboren, was.

Tot zover de maagdelijkheid. [Zie daarover echter ook het volgende artikel - Redactie] Jezus was zo populair bij zijn aanhangers, ook na zijn sterven aan het kruis, omdat hij een mens was. Mensen zijn concreet en benaderbaar, God is abstract en ver weg. Omdat Jezus echter al gauw werd vergoddelijkt, vooral dankzij de theologie van de apostel Paulus, de ware stichter van het christendom, moest er een nieuw iemand komen met wie de gewone gelovige zich kon identificeren, naar wie hij/zij kon bidden. Eerst was dat Maria, de moeder van Jezus. Helaas volgde ze het voorbeeld van haar zoon en werd ook zij (bijna) vergoddelijkt. Gelukkig waren daar de heiligen, de vrome christenen die vaak op de meest fantastische manier (aldus de legenden dan) door de Romeinen ter dood waren gebracht en daarna een soort van middelaarsfunctie, net als eerst Jezus en daarna Maria dus, vervulden tussen God en mens.

Het succes van God

Volgens Van Schaik en Michel is God zo'n succes omdat hij een hybride product is. Voor de individuele gelovigen is God een luisterend oor, voor de wereldlijke en geestelijke machthebbers een schepper van orde in de chaos, God is nabij en veraf, concreet en abstract, barmhartig en rechtvaardig, liefdevol en tegelijkertijd ongenadig wreed tegen-

WERELDS NIEUWS

Nederland is geen christelijke natie meer. Dat is de belangrijkste conclusie uit het onderzoek *God in Nederland* dat iedere tien jaar door de KRO wordt gehouden onder ruim 2100 Nederlanders. Een overgrote meerderheid, 82 procent, komt nooit of bijna nooit in een kerk. En een ruime meerderheid vindt dat religie geen bepalende rol meer hoort te spelen in de politiek en het onderwijs.

Bijna een kwart van de ondervraagden bestempelt zichzelf als atheïst, in 2006 was dat nog 14 procent. Opvallend is dat de verwachte opmars van spiritualiteit tot stilstand lijkt zijn gekomen. Tien jaar geleden beschouwde 40 procent van de ondervraagden zichzelf nog als spiritueel, nu is dat nog 31 procent.

Religie wordt ook steeds minder beschouwd als sociaal bindmiddel. Een kwart van de bevolking denkt dat de moraal wordt bedreigd als niemand meer in God gelooft. Dat was tien jaar geleden nog 40 procent. Het aantal mensen dat aangeeft nooit te bidden is gestegen van 36 procent in 2006 naar 53 procent in 2016.

Er gaan steeds minder mensen naar de kerk. Het kerkbezoek daalde met bijna de helft van 30 procent in 2006 naar 18 procent. Vooral de rooms-katholieke kerken worden steeds leger. Daar is de daling iets groter dan in de protestantse kerken. Steeds minder katholieken participeren in geloof en kerk. Nog maar 13 procent gelooft in het bestaan van een hemel en minder dan de helft gelooft dat Jezus de Zoon van God is.

Ook vindt ruim de helft van de katholieken dat hun kerk niet aansluit bij hun eigen levensvisie. Toch doet de belangrijkste vertegenwoordiger van dit geloof het goed: paus Franciscus wordt het vaakst genoemd als iemand met een belangrijke of inspirerende boodschap.

Bron: NPO 13 maart 2016

over zijn vijanden. Het katholieke geloof in heiligen heeft van het christendom een *de facto* polytheïstische religie gemaakt waar individuele gelovigen zich prettig bij voelen. Hoe intellectueler en institutioneler, des te monotheïstischer de religie.

Rond 400 na Christus werd de Bijbel gecanoniseerd. Er werd niet meer aan Bijbelteksten gesleuteld, ook kwamen er geen nieuwe Bijbelboeken bij. De Bijbel werd een monument. Het nadeel van de canonisatie was dat de Bijbel hierdoor niet meer mee ging met de tijd, qua kennis over de wereld achterhaald begon te worden. Aanvankelijk bestond er volgens Van Schaik en Michel geen scheiding tussen religie en wetenschap, maar die ontstond na verloop van tijd wel. Omdat de kerk – de Rooms-katholieke Kerk evenals later de fundamentalistische protestantse kerken – vast bleef houden aan de letterlijke interpretatie van de Bijbel en bepaalde passages vanuit bepaalde theologische constructies bekeek (de idee van erfzonde komt in het Oude Testament niet voor, het is een constructie van Paulus die later verder is uitgewerkt door Augustinus) versteende het monument. Alleen vrijzinnige theologen die de Bijbel niet letterlijk als Gods woord beschouwden, kwamen met echt nieuwe inzichten.

Als de Bijbel niet was gecanoniseerd, zaten we nu, zo schrijven Van Schaik en Michel een beetje schertsend, bij het Vijfde Testament. Het zou een leuk literair project zijn, bedenk ik nu, om deze testaments en de nieuwe, niet

bestaande Bijbelboeken te schrijven. De brieven van Augustinus (de Confessiones) komen er natuurlijk in, de Openbaring van Mohammed, Karel ende Elegast, Van den vos Reynaerde (en het dogma dat honden, vossen en andere dieren ook naar de hemel gaan), Leviathan van Thomas Hobbes, de Encyclopédie van Diderot en d'Alembert, het Manifest van Marx, Het Dagboek van Anne Frank en last but not least De Joodse Messias van Arnon Grunberg.

Het oerboek van de mens. De evolutie en de Bijbel is vlot geschreven en populariseert voor het grote publiek veel resultaten uit het historisch-kritisch Bijbelonderzoek. Heel vernieuwend zijn die inzichten dus niet. Wel vernieuwend is de antropologische benadering, maar die is soms een beetje vergezocht. Het idee dat het paradijs de wereld van de jagers en verzamelaars was is erg origineel gevonden, maar het is slechts een interessante hypothese, beslist geen feit. Desalniettemin zijn de Bijbelverklaringen die Van Schaik en Michel geven veel geloofwaardiger dan de traditionele Bijbeluitleg. *Het oerboek van de mens* is dan ook een must voor iedereen wat meer wil weten over hoe het nou echt zit met God en de Bijbel en te lui is om alle gespecialiseerde wetenschappelijke literatuur er op na te pluizen.

N.a.v.: Kai Michel en Carel van Schaik, *Het oerboek van de mens. De evolutie en de bijbel* (Amsterdam, uitgeverij Balans, februari 2016). 448 pagina's. ISBN 9789460030468. Gebonden €27,50. Ook verkrijgbaar als e-book en paperback.

Maria, altijd...

maagd

Anton van Hooff

Hoe vaak heb ik als rooms jongetje niet in gebed gepreveld: 'Maria altijd maagd'? Geen idee wat een maagd was, maar ik wist wel dat Maria het altijd was. Als gelovigen riepen we steeds 'bid voor ons' als de priester een litanie voorbad en haar met allerlei virginalen predicationen aanriep:

Maagd der maagden,
Maagdelijke Moeder,
Onbevleete Moeder,
Allervoorzichtigste Maagd,
Eerwaardige Maagd,
Lofwaardige Maagd,
Machtige Maagd,
Goedertieren Maagd,
Getrouwe Maagd,
Koningin van de maagden, ...

Katholieke moeders dienden zich te spiegelen aan de Moedermaagd, een *contradictio in terminis* die het verwijt inhield dat zij in tegenstelling tot Maria het moederschap via de weersinwekkende weg van seks hadden bereikt.

Het was en is wat met die maagdelijkheid van Maria. Met een ernst een betere zaak waardig hebben theologen zich het hoofd gebroken of zij niet alleen vóór, maar ook na de bevalling van Jezus ongerept was gebleven. Het eerste is een christelijk leerstuk. 'Geboren uit de maagd Maria' zegt de geloofsbelijdenis van Nicea uit 325. Rooms en moeten sinds 8 december 1854 van de onfeilbare paus ook nog de overtuiging hebben dat zij 'onbevleete ontvangen' is. Dat betekent niet – zoals vaak wordt gedacht – dat ook haar moeder seksloos werd bezwangerd, nee, zij gaf 'alleen maar' de erfzonde niet door die sinds Eva van mens op mens gaat. Maria was er dus vrij van en kon dus dit genetische euvel niet aan haar baby'tje doorgeven.

Je bent dus geen katholiek als je niet gelooft in die onbevleete ontvangenis en in de maagdelijke verwekking van Jezus. Deze parthenogenese wordt door de evangelist

Anton van Hooff (1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redactielid van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte.

Matteüs uitdrukkelijk verhaald in de aanloop op het kerstverhaal: de engel Gabriël verschijnt aan Maria en kondigt aan dat zij de Verlosser zal baren. Op Maria's tegenwerping dat zij als verloofde van Jozef geen man 'bekent', stelt de engel haar gerust: God wist er wel wat op.

Matt. 1:18 Toen zijn moeder Maria verloofd was met Jozef, bleek zij zwanger van de heilige Geest.

Lukas 1:34-35 (engel Gabriël kondigt aan dat Maria een bijzondere zoon ter wereld zal brengen) Maria echter sprak tot de engel: Hoe zal dit geschieden, daar ik geen man beken? Hierop gaf de engel haar ten antwoord: De heilige Geest zal over u komen

Het is zoals Nietzsche zegt: aan het begin van het christendom stond echtbreuk. Het is overigens wel vreemd gesteld met de genese van Jezus, want volgens oudtestamentische profetieën moest de Messias niet alleen uit een maagd worden geboren, maar ook uit de stam van David komen. Daarom construeert dezelfde Matteüs een hele genealogie die begint bij die koning en eindigt met Jakob, 'de vader Jozef, de man van Maria'. Maar Jozef had toch Maria niet beroerd? Hij was dus hoogstens stiefvader, 'voedstervader' zeiden we vroeger.

Toch bestonden er al in de oudheid twijfels over of hij echt van Maria had kunnen afblijven. Om alle onzekerheid weg te nemen fabriceerde iemand in de tweede eeuw een evangelie dat zich beperkte tot het verhaal van de geboorte van Maria tot en met de komst van Jezus. Dit 'Eerst-Evangelie' (*Protevangelion*) werd op naam gesteld van Jacobus, die wel als broer van Jezus geldt (en zo weer ingenieuze uitleg vereist over Maria's seksleven na haar eerste bevalling). Hierin is Jozef een bouwondernemer die direct op zakenreis moet als Maria in zijn huis komt – ze is bij een goddelijke loterij onder zijn hoede gesteld. Hij kan ook niet zo erg veel meer, want hij is al bejaard en heeft volwassen zonen. Als hij na zes maanden bij thuiskomst Maria in verwachting aantreft, wil hij haar natuurlijk wegsturen, maar een engel kalmeert hem met de verzekering dat het om een goddelijke bezwangering ging.

HÈ CHRISTOU GENÈSIS, christus geboorte, in een grot zoals in het Protevangelion Jakobou.

Als ze drie maanden later in Bethlehem zijn, vinden ze toevlucht in een grot, dus in een ander oord dan de stal van de herberg, waar voor hen geen plaats was bij Matteüs. Die grot is naast de stal vaak afgebeeld of in miniatuur nagebouwd, een aanwijzing voor de populariteit van het *Protevangelion*.

Als de geboorte ophanden is, loopt Jozef de grot uit, op zoek naar een vroedvrouw. Toevallig kwam er net een voorbij – in het rotsmassief bij Bethlehem! Ze gaat naar binnen, maar blijkt overbodig; ze wordt getuige van een wonderbaarlijke lichtexplosie. Als ze weer kan kijken, ligt Jezus aan de borst van Maria. Verbijsterd komt ze de grot uit en loopt daar ene Salomé tegen het lijf – alweer zo'n toevallige voorbijganger. Deze zegt zonder inspectie niets van de wonderbaarlijke geboorte te geloven. Ze gaat de grot binnen en doet bij Maria een inwendig onderzoekje met een verbluffende conclusie: die is nog maagd. Salomé vervloekt haar ongelooft, dat bestraft is met een verbrande hand. Ze smeekt om genezing, die een verschijnende engel haar prompt belooft. Salomé draagt het kind, hoort een stem 'Waarlijk in Israël is de grote koning geboren.' Haar hand geneest. Ten slotte draagt een stem haar op niets verder te vertellen. Gelukkig heeft

'Jacobus' toch het relaas gehoord en kunnen optekenen.

Volgens Jacobus was Maria dus maagd *ante* en *post partum*. De obsessieve aandacht voor virginiteit is van het begin af bij het christendom aanwezig. Het celibaat werd niet alleen vrouwen, maar ook mannen aanbevolen als een staat die niet afleidde van het eeuwig heil. Daarom wenste Paulus dat iedereen net als hij ongetrouwd bleef. Maar goed, als iemand het niet kon houden, moest hij desnoods maar een huwelijk aangaan. Maagden en weduwen die niet hertrouwden stonden in hoge ere. Rond 400 wist Hiëronymus die tevoren als ruige kluizenaar in Palestina had geleefd, een stel dames in Rome voor zich te winnen, d.w.z. tot een bestaan van onthouding. Soms gingen paren een maagdelijk huwelijk aan. In christelijke grafinscripties prijst de overlevende vrouw de overleden man wel als 'maagdelijk', *virginus*; zij had dus een 'platonisch' huwelijksleven gehad.

Tot wat voor ongezonde toestanden de celibaatsplicht bij rooms-katholieke geestelijken heeft geleid, behoeft geen betoog. Vrouwen is voorgehouden dat het afzien van seks hen tot bruiden van Jezus Christus maakte. Bij intreden in een kloostergemeenschap waren nonnen vaak als bruid gekleed; ze kregen ook een huwelijksring. Zoals ze hun mystieke verenigingen met Jezus beschrijven, doen ze denken aan orgasmes. Onwillekeurig denk je daaraan als je kijkt naar Bernini's Extase van de heilige Theresia ▼.

Al is het mondjesmaat, nog steeds treden vrouwen toe tot een kloosterorde. Maar ook buiten het nonnenslot is het mogelijk met Jezus te trouwen. Op 19 augustus 2015 trad Jessica Hayes ►, een Amerikaanse godsdienstlerares, met Hem in het huwelijk. Een lastige keuze was de bruidsjurk die ze bij de kerkelijke plechtigheid zou dragen: 'Ik heb geprobeerd een jurk te vinden die gepast is voor de gelegenheid. Ik wilde dat mijn schouders bedekt waren en ik moest voor het altaar liggen, dus ik wilde dat ik goed bedekt was en tegelijkertijd de schoonheid van een bruid uitstralen.' Naar verluidt, zijn er wereldwijd drieduizend van zulke leden van Jezus' harem.

Denken over democratie!

Oproep voor THEMANUMMER begin mei

Democratie, wie is er niet groot mee geworden? Je zult in ons land weinig tegenstanders van democratie vinden, maar als het gaat om zaken als de concrete invulling, de grenzen en de bescherming van de democratie zijn er – uiteraard – verschillen van inzicht. Die kunnen leiden tot kreten als 'nepparlement' en dergelijke, maar voor ons is vooral het serieuze denken over deze onderwerpen van interesse. Daaraan heeft het de laatste tijd geenszins ontbroken. Als voorbeeld noemen wij het recent verschenen proefschrift van Bastiaan Rijpkema, waarin de vraag wordt gesteld: moet een democratie tolereren dat antidemocraten streven naar haar afschaffing: zo niet, wat mag en kun je dan tegen zo'n streven doen? (In 2014 kwam deze vraag aan de orde in het parlement en de media naar aanleiding van een motie van CDA-er Van Haersma Buma om organisaties als Hizb Ut-Tahrir te verbieden 'die de democratie en rechtsstaat omver willen werpen en de sharia willen invoeren'.)

Dat is een belangrijke vraag, misschien wel de belangrijkste die je jezelf als democraat kunt en moet stellen. Maar er zijn meer aspecten die om overdenking en discussie vragen; onderstaand noemen wij een aantal punten om u op ideeën te brengen voor bijdragen aan ons komende **Thema-nummer Democratie** (het nummer van begin mei). Graag nodigen wij u uit om vanuit uw gedachten over het onderwerp democratie een artikel voor dat nummer aan te leveren. **De laatste instuurdag is zondag 17 april.** Meer over het aanleveren van stukken vindt u in *Van de Redactie* op pagina 8 van nummer 2016-01.

- waarom heeft Nederland als enige staat ter wereld die zich democratie noemt, geen leken in de rechtspraak?
- de volksvertegenwoordiging in de VS is ingevoerd om echte democratie te voorkomen (de smid en boer konden niet naar Washington gaan)
- niet mandaat (vertrouwen), maar wantrouwen is een burgerdeugd
- schandalen dwingen om de regels te verfijnen en saneren dus de democratie; in de DDR werd alles 'vertuscht'
- democratie is het enige politieke systeem dat zichzelf kan veranderen; discussie over de spelregels behoort tot

het wezen van het democratische bestel; totalitaire systemen zijn 'af'

- Karl Popper, *The Open Society and Its Enemies*
- Alexis de Tocqueville, *De la démocratie en Amérique*
- waarom alleen rechten en geen burgerplicht, zoals stemplicht of een dienstplicht (militair of sociaal)
- dienstbelasting voor rijken, i.p.v. geld (zoals in Athene)
- de monarchie is ongrondwettig (artikel 3 garandeert toelating tot ieder ambt voor iedere Nederlander)
- ernstige manco's in het Nederlandse systeem: Raad van State met dubbelrol van adviesorgaan en rechtsinstantie; de grondwet die geen wet is: de rechter mag de wetten niet toetsen aan en de burger kan zich niet beroepen op de grondwet
- heeft de democratie demagogen nodig?
- moet een vrijdenker wel democraat zijn?
- democratie is de beste of de minst slechte van alle staatsvormen (voor ieder land)
- het grootste bezwaar tegen democratie wordt duidelijk als je een gesprekje van 5 minuten met een willekeurige kiezer voert
- wel/geen etnische en religieuze partijen
- gekozen premier / burgemeester
- kiesdrempel
- liever een tweepartijensstelsel?
- democratie en 'tyrannie van de meerderheid'
- 'doorgeschoten democratie'; zie Wikipedia-lemma *Democratie onder Californië*
- meer/minder gewicht toekennen aan referenda
- schriftelijk / via internet stemmen
- nu de economie internationaal wordt bepaald (China, olieprijs etc.) hebben partijprogramma's nog maar weinig inhoud; het gaat steeds meer om personen en softe issues
- twee wolven en een lam die stemmen over wat ze gaan eten
- buurtdemocratie.

Redactie

Gedichten

Tom van Ewijk

MECHANISCH

Dedjû - dedjû - dedjû-dedjû!
Voor poëzie is deze tijd
waarin wij leven ongeschikt
verzuchtte de nachtegaal
luisterend naar het gekakel
van de scharreldichters
op het interrest.

Hij liet zich ombouwen en
voortaan mocht iedereen
hem opwinden.

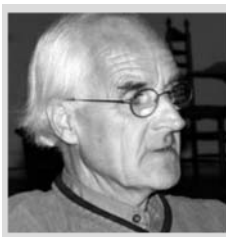
PREHISTORISCH

Dat zonlicht van juli 1943,
dat zomervakantiezonlicht,
toen ik als cro-manjochie
door het veld en langs de sloten struinde,
ik zie het nog zo voor me.
Goudgroen lag het over de weilanden,
gaf glans aan de koeien
en klom tot in de toppen van de populieren
langs de weg.

Ook hoor ik nog het briesen van het paard.
Ik zie het schudden met zijn kop en
hoe de vijgen op de klinkers ploffen
vanonder de opgeheven staart.
Ja, dat tochtje op de dag des Heren
was mij een mis wel waard.

Geloof hoorde als kaas op het dagelijks brood
en de Grote Kaasmaker, immers
alomtegenwoordig,
reed als gewoonlijk op zondag met ons mee.
En al zag je hem niet, hij kende je gedachten,
wist precies wat je dee.

Ik zat naast oom Dirk in zijn zwartlakens pak.
Achterin tante Cornelia in haar zwarte japon
met het witte mutsje en het gouden medaillon
alleen voor de zondagse hoogmis gedragen.
Het rook naar kamfer in de kerkwagens.

Tom van Ewijk (1934) is filosofisch geschoold, journalist van professie, werkzaam als vertaler en essayist, auteur van o.a. *Maatschappij of Haatschappij* (Aspekt 2009).

UIT DE OUDE DOOS

Niet dan langzaam verjaagt het Licht der Wetenschap het nevelig duister dat het menschdom tot op heden belette, als met rede begaafde wezens te denken en te handelen.

Eeuwenlange overleveringen die van geslacht op geslacht haar stempel hadden gedrukt op het geestesleven van den mensch, hielden hem in de macht van priesterheerschappij en godsdienst, waardoor het hem onmogelijk was waarheid van leugen en geschiedenis van verdichtselen te onderscheiden.

Edoch, niet altijd zou de duisternis heersen over het licht.

Moedige Dageraadsmannen, beziel met liefde voor de waarheid, trotseerden de banbliksems der Kerk en wierpen haar den handschoen toe.

J. van Loo, uitgever (ook van het blad De Dageraad),
 in het voorbericht bij
Over den Oorsprong der Godsdienstige Denkbeelden
van een Evolutionistisch Standpunt
 door Dr. H. Hartogh Heys van Zouteveen, 1883

Een reactie op de bespreking in De Vrijdenker 2016-02, door Floris van den Berg, van *De tweede helft.* *Tijd voor een nieuw feminisme*

Een deel van het boek van Assita Kanko en van de bespreking gaat over zaken die spelen in (ver) verwijderde landen. Vrouwen moeten zich geheel inpakken voordat ze de straat opgaan, vrouwen mogen niet autorijden etc., vrouwen worden besneden, vrouwen zijn slachtoffer van “eerwraak”. Hier is, denk ik, geen goed woord voor te zeggen. Wat dit betreft ben ik het geheel met de bespreker en de schrijfster eens.

Anders wordt het als de z.g. Vrouwenonderdrukking in westerse landen ter sprake komt. Uit “z.g.” blijkt al dat ik hier iets tegen wil inbrengen.

Ik bepaal mij tot Nederland.

- Het glazen plafond. Ik vraag mij af of niet sprake is van een “verzwegen premisse”. Zijn vrouwen er net zo happig op om directielid van een grote onderneming te zijn als (sommige) mannen? Ik moet er niet aan denken baas van een groot bedrijf te zijn, al zou ik mij dan een groot salaris en enorme bonussen kunnen toebedelen. Misschien willen vrouwen gemiddeld helemaal niet zo graag “operapin” spelen. Een voorbeeld van wat ik bedoel: in het schaken

zijn vrouwen zeer ondervertegenwoordigd. Dat is geen kwestie van discriminatie, integendeel, vrouwen worden met gejuich als lid van een club aangenomen. Misschien zijn vrouwen gemiddeld te wijs om zich met dat geschuif met houtjes bezig te houden. Het heeft tenslotte geen enkel nut (al is het wel leuk natuurlijk).

- De loonkloof. Vrouwen verdienen gemiddeld minder dan mannen. Als je merkt dat dat je te weinig betaald krijgt moet je daartegen protesteren. Helpt dat niet dan zijn er diverse mogelijkheden – de Commissie Gelijke Behandeling bijvoorbeeld. Met alleen wat klagen kom je er natuurlijk niet.
- Verdeling van huishoudelijke zaken en zorgen voor kinderen. Net als bij punt 2 moet je voor je eigen belang opkomen, dus de vrouw moet dit met haar partner regelen. Als dit niet mogelijk is dan deugt er iets niet in de relatie.
- Betaalbare kinderopvang. Het “nemen” van kinderen is een individuele zaak en waarom moet de samenleving als geheel dan die opvang voor zijn rekening nemen? Mensen die bewust kinderloos zijn, draaien dan op voor beslissingen waar zij niets over te zeggen hebben. Ik moet er niet aan denken overigens dat ik als kind voor/na schooltijd altijd naar de opvang had gemoeten. Overigens sympathiseer ik met organisaties als de “Club van 10 miljoen” die ijveren voor een flinke beperking van het inwonertal in Nederland.

Kortom: niet zoveel zeuren!

New York, 2011. Mary Ellen Connolly, female garbage collector, loves her job.

Leuk: op dit moment wordt het vuilnis opgehaald. De ophaler hoeft alleen maar een auto te besturen en op een knop te drukken. Geen zwaar werk dus (gelukkig). Waarom wordt er altijd geklaagd over te weinig “topvrouwen” (waar ik overigens iets heel anders mee zou bedoelen) en niet over te weinig vuilnisophaalsters?

Hans Klein, Driehuis

Emotionele chantage

De onderdrukking en zelf-onderdrukking van moslima's

Floris van den Berg

*In haar boek **Gesluierte vrijheid. De moslima in de moderne wereld** (2015)¹ beschrijft mensenrechtenjurist Naema Tahir de onvrijheid van moslima's in de vrije wereld. Tahir benadrukt de spanning tussen moderniteit (individuele vrijheid) en (islamitische) traditie (ingeperkte vrijheid) in de westerse samenlevingen. Moslima's zitten in een benarde positie.*

Schipperen

Kiezen voor vrijheid betekent voor hen een breuk met niet alleen de familie, maar ook met de gemeenschap. Bovendien gaat zo'n radicale breuk vaak gepaard met geweld (eerwraak) of de dreiging daarvan. Dat leidt ertoe dat veel moslima's schipperen tussen twee werelden. Tahir betoogt dat dat schipperen tussen vrijheid en onvrijheid lang niet altijd slecht hoeft te zijn, maar haar verhalen daarover overtuigen niet. Zo vertelt ze over een vrouwelijke Engelse arts die thuis voor haar vader zorgt. Onderweg naar haar werk kleedt ze zich om van moslima tot – ja hoe noem je dat? – gewoon. Tahirs beschrijving hoe moslima's proberen hun beperkte vrijheid zo goed mogelijk te gebruiken is interessant. Ronduit ergerlijk aan haar benadering is, dat zij het ook goed lijkt te vinden. Ze is wel van mening dat vrouwen enige vrijheid moeten hebben, maar dat die vrijheid voor velen heel beperkt is, lijkt haar niet te deren. En teveel vrijheid is, volgens haar althans, ook niet altijd goed. Ze praat de onderdrukking goed.

Floris van den Berg (Naarden, 1973) is milieufilosof aan de Universiteit Utrecht, lid en voormalig bestuurslid van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis. In september 2015 is zijn boek over het ecohumanisme *Beter weten* verschenen.

Conformeren

Tahir meent dat in de islam ‘[...] de individuele mens stevig is ingebed in de gemeenschap, die zich op allerlei manieren met hem of haar bemoeit. [...] Daardoor wordt de sociale druk om zich te conformeren aan de waarden, normen en verwachtingen van de gemeenschap. Maar tegelijkertijd kan iemand ook rekenen op substantiële ondersteuning vanuit de gemeenschap.’ (p. 11). Die sociale zorg vanuit de gemeenschap rust dan weer wel voornamelijk op schouders van de vrouwen, niet de mannen. Tahir merkt op: ‘[...] de ondersteuning vanuit de gemeenschap [in de Nederlandse samenleving – FB] is ook vrijwel geheel verdwenen en men is nu grotendeels op zichzelf aangewezen. Wie het niet redt, kan meestal niet of nauwelijks terugvallen op familieleden, laat staan op vreemden. De enige

¹ Naema Tahir, *Gesluierte vrijheid. De moslima in de moderne wereld*, Prometheus, Amsterdam, 2015, 141 pgs..

mogelijkheid die we nog hebben is ons handje ophouden bij de overheid.’ (p. 11). Gebruik maken van bijvoorbeeld door de overheid gesubsidieerde en gefaciliteerde zorg voor mentaal gehandicapte kinderen – is dat een vorm van ‘handje ophouden bij de overheid’? Of is het beter als een mongoloïde kind thuis wordt gehouden waardoor de vrouw aan huis is gekluisterd en het bovendien de vraag is of het kind voldoende zorg en aandacht krijgt. Datzelfde geldt ook voor de zorg voor ouderen. Via belasting betalen regelen wij in een verzorgingsstaat toch juist zorg voor iedereen, juist ook voor vreemden? Natuurlijk is er van alles aan te merken op het bestaande systeem, maar het zou tot slachtoffers leiden – vooral vrouwen – als het sociale vangnetstelsel afgeschaft zou worden ten faveure van traditionele gemeenschapszin. Tahir geeft in haar boek duidelijk uiting aan een uiterst naïeve conservatieve filosofie die de positieve rol van de gemeenschap, zelfs als die de vrijheid van het individu beperkt, bejubelt.

Indoctrinatie

Tahir is islamitisch opgevoed in een Pakistaans islamitisch gezin in Engeland. Ze heeft zelf jarenlang een sluier gedragen. Vanaf haar vijfde ging ze (in Engeland) uit school naar een particuliere Koranschool voor islamitisch onderwijs waarvoor ze haar hoofd moest bedekken. Lees hier niet te snel over heen: Het gaat om kinderen vanaf vijf jaar die elke dag na school religieus geïndoctrineerd worden en voorzien van allerlei paternalistische taboes. Dit is dus wat een multiculturele samenleving die pluralisme toejuicht en aanmoedigt in de praktijk inhoudt. Kinderen wordt hier hun vrije ontplooiingsmogelijkheden ontnomen.

Zich bedekken

Toen Tahir veertien was remigreerde zij met haar familie naar Pakistan. Daar werd haar vrijheid nog veel meer ingeperkt dan in Engeland. Zo mocht ze niet meer zonder begeleiding het huis uit, terwijl haar broer dat wel mocht. Ze gaat naar een middelbare school waar de meisjes zich moeten bedekken. ‘Voor iedere vrouw in Pakistan zijn er grenzen. Waar die precies liggen verschilt enigszins, afhankelijk van wat de mannen thuis ervan vinden. [...] Het absolute taboe is blote huid. Of een volledig verwesterd uiterlijk.’ (p. 35). Die vrijheid van vrouwen is beperkt: ‘je bent *vrij* binnen de grenzen van het oorbare.’ (p. 35) Tahir bagatelliseert de onvrijheid en onderdrukking van vrouwen in Pakistan.

Zij schrijft over een vriendin die wijken in Den Haag mijdt omdat ze zonder sluier haar familie tot schande zou maken. ‘Haar vader zou er eerverlies door lijden.’ (p. 37) Eer en eerverlies zijn concepten die passen in een slachtoffercultuur. Het is een omkering van het slachtofferschap, een vorm van emotionele chantage, zoals wanneer ouders zeggen, als hun kind met een partner gaat die hen niet aanstaat: ‘Je doet ons toch zoveel verdriet!’. Hier is een fundamentele botsing tussen twee paradigma’s. Dat van de eer en dat van individueel/-ele geluk en vrijheid. De ouders van het ene paradigma

zijn egoïstisch bezorgd om zichzelf: hun dochter moet doen wat zij willen omdat anders hun eer en reputatie wordt geschaad. Hun kind is instrumenteel voor een vaststaande sociale rol. In het liberale paradigma zijn ouders bezorgd om het geluk van hun kind: ‘als je maar gelukkig bent’ staat centraal.

Relativisme - universalisme

Het is wel degelijk mogelijk om deze botsende paradigma’s met elkaar te vergelijken. Een cultuurrelativist zal geen oordeel willen vellen: de twee paradigma’s zijn moreel gelijkwaardig en je kunt het ene niet vanuit het andere bekritisieren. Er is volgens de relativist geen universalistisch standpunt voor morele evaluatie. Wie wel een universalistisch standpunt inneemt maakt zich schuldig aan moreel imperialisme, volgens de relativist. Mijn theorie van universeel subjectivisme biedt hier een oplossing. Als je, vanuit meta-perspectief, moet kiezen of je ingemetseld wilt worden in een burcht van onvrijheid, of kan kiezen voor vrijheid, wat kies je dan?

Maar, zo zal de relativist riposteren, denk je je niet ook in in de positie van de ouders, die zijn toch ook slachtoffers? Zij kunnen toch veel pijn en verdriet hebben wanneer hun dochter met een niet-moslim trouwt? Het antwoord daarop is dat het de best mogelijke strategie is om te proberen het iedereen zoveel mogelijk naar de zin te maken, door iedereen zoveel mogelijk individuele vrijheid te geven. Het kan niet zo zijn dat de vrijheid van de een de vrijheid van de ander gijzelt.

‘Moslima’s krijgen van hun vaders en hun familie de vrijheid om zich te ontplooien als ze erop kunnen vertrouwen dat zij er niets beschamends mee zullen doen.’ (p. 38) Maar dat is helemaal geen vrijheid, dat is schijnvrijheid. Dat wat beschamend wordt geacht is een sterk vrijheidsbeperkende factor. Tahir komt met een conservatieve rechtvaardiging van deze onvrijheid: ‘Respect van je naasten geeft je geborgenheid, een *sense of belonging*, een identiteit en vrijheid.’ (p. 38). Maar als je alleen respect kunt krijgen van je naasten als je je diepste wensen en voorkeuren (zoals homoseksualiteit) moet onderdrukken, dan is respect niets anders dan emotionele chantage. Het is mij niet duidelijk hoe ‘respect van je naasten’ kan leiden tot vrijheid. Dat is een verkrachting van de betekenis van het woord vrijheid.

Meningsuiting

‘Ik hechtte veel waarde aan de vrijheid van meningsuiting’ (p. 45) schrijft Tahir. De verleden tijd is hier opmerkelijk, want nu is dat blijkbaar niet meer zo. Het lijkt of Tahir een conservatieve *make over* heeft ondergaan van een liberaal die staat voor de vrijheid van het individu, naar een conservatief voor wie de *sense of belonging* veel meer centraal staat en die de kerker van de islam ziet als een vijfsterrenhotel van vrijheid. Na de 9/11 aanslagen mengde Tahir zich in Nederland in het publieke debat over de islam. Ze schrijft dat haar ouders vonden dat je over religie en moslims niet behoorde te schrijven. ‘Mijn ouders waren bang dat als ik

me kritisch zou uitlaten over het geloof en de gelovigen, dit verkeerd zou worden opgevat.’ (p. 46). Ze vraagt zich af of de toon van haar kritiek op de islam wel de juiste is. Of het wel fatsoenlijk is. Dat zijn twee verschillende dingen. Er kunnen strategieën zijn die heel goed werken en die niet fatsoenlijk zijn. En er zijn fatsoenlijke dingen die helemaal niet werken. Tahir heeft een sprookjesboek geschreven waarin zij de verhalen in Islamitische zetting heeft gezet: *Groenkapje*. Zij kreeg echter koudwatervrees en censureerde zichzelf door de verwijzingen naar de islam ondoorzichtiger te maken. Dat is haar eigen keuze. Als motivering schrijft zij: ‘ik heb het recht om te zeggen wat ik wil, maar dat betekent niet dat ik alles moet zeggen.’ (p. 54). Natuurlijk, dat is eigen keuze. Maar het betekent niet dat anderen dat hoeven te doen. Mensen mogen wel anderen kwetsen of shockeren, per ongeluk, indirect of expres. Tahir vervolgt echter: ‘Wat je te zeggen hebt kun je meestal zo verwoorden dat je anderen niet kwetst.’ (p. 54). Hier doet Tahir een aanbeveling aan anderen. Tenminste, is het een aanbeveling of is het een kritiek op mensen die, volgens haar, niet een niet-kwetsende toon hebben aangenomen? Tahir: ‘[...] ik wil anderen niet kwetsen, ik wil rekening houden met mensen, met hun gevoelens, met hun behoefte aan waardering en geborgenheid.’ (p. 55). Maar met wie wil Tahir precies rekening houden? Met mensen die gevoelens hebben over wat zij schrijft en zegt? Tellen gevoelens meer dan de inhoud van wat zij schrijft of zegt? ‘Problemen gaan doorgaans niet weg door iemand te kwetsen – daardoor worden ze meestal groter.’ (p. 55). Dat is een uitspraak die empirische onderbouwing behoeft. Maar wat als de waarheid iemand kwetst tot in het diepste van zijn of haar wezen? Mohammed was een pedofiel door met een minderjarig meisje te trouwen. Mohammed heeft aangezet tot haat en moord. Als Mohammed nu zou hebben geleefd in Nederland zou hij in een gesloten TBS inrichting zitten. God bestaat niet. De sharia is immoreel. De koran is een sprookjesboek. Allemaal uitspraken die waar zijn, maar tevens kwetsend zouden kunnen zijn voor gelovigen, dat wil zeggen moslims die geleerd hebben om boos te worden wanneer hun religie wordt bekritiseerd. Westerse voorstanders van multiculturalisme zijn dan weer boos omdat de moslims boos zijn. Zij vinden dat je niet mag of behoort te beledigen of kwetsen, niet omdat je hen als westerse intellectuelen boos zou maken, maar omdat moslims boos worden.

Beschaving

Tahir vindt haar censuur geen zelfcensuur, maar een vorm van beschaving: ‘Het was dus niet uit angst maar uit liefde, uit beschaving, dat ik mijn teksten veranderde. Is dat zelfcensuur? Me dunkt van niet. Ik ben namelijk niet een individu, los van welke groep ook. Ik hoor ergens bij.’ (p. 55). Nogmaals, prima als zij hier voor kiest, maar beseft Tahir dat zij in Nederland de vrijheid heeft om te studeren, om te

publiceren, om in het openbaar op te treden, om zonder begeleiding naar buiten te gaan, om boeken en media te consulteren zonder censuur? Ze kiest in vrijheid om een cultuur van onvrijheid niet al te zeer te kwetsen. Haar keuze. Maar met zulke verdedigers van vrijheid blijft de onvrijheid in stand.

‘Het enige antwoord op *hate speech* is *love speech*’¹ schrijft Tahir. Prima, dat is een strategie. ‘Provoceren en schreeuwen, dat mag. Maar het hoeft niet. Ik hou er niet van om te provoceren². Ik hou er niet van om mensen te kwetsen met mijn verhalen of woordgebruik.’ (p. 57) Bedoelt Tahir dus dat haar boek een voorbeeld is van *love speech*? En impliceert Tahir nu dat de islam volgens haar *hate speech* is (en dat zij daar met *love speech* op reageert) en dat de zogenaamde harde, felle religiekritiek van de *New Atheists* als Harris, Dawkins, Dennett en Hitchens ook *hate speech* zou zijn, want zij antwoorden wel degelijk op religieuze en met name islamitische *hate speech* op een manier die geen *love speech* is, maar volgens mij toch ook geen *hate speech*.

‘Wie denkt dat het leiden van een dubbel-

leven alleen maar mensonterend is en onmiddellijk uit de wereld moet worden geholpen, moet maar het verhaal lezen van de vrouw die ik hier de naam Parvin zal geven.’ (p. 59) Vanuit liberaal perspectief is er met een vrijwillig gekozen dubbelleven niets mis. De vrouw uit het voorbeeld heeft echter geen keuze. Ze probeert de door haar ouders aangedragen huwelijkskandidaten af te wimpelen en ze houdt haar niet-moslimvriend voor haar ouders verborgen. ‘Omdat Parvin de jongste was thuis en om die reden geen belangrijke positie had binnen de familie, werd haar wens [om een gearrangeerde huwelijkskandidaat af te wijzen] uiteindelijk na veel discussies ingewilligd.’ (p. 63). De frase ‘geen belangrijke positie had binnen de familie’ blijft bij mij nagalmen. Het impliceert dat er hiërarchische posities in de familie zijn. Dat druist in tegen het verlichte uitgangspunt dat alle mensen moreel gelijkwaardig zijn. Ik vind dat de omstandigheden die ertoe leiden dat een dergelijk dubbelleven nodig is, uit de wereld geholpen moeten worden. Tahir schrijft zelf: ‘Ik vind Parvins manier van leven tragisch. Ze leidt in mijn ogen geen authentiek leven waarin zij open en eerlijk is. Ze moet haar geluk geheimhouden of opofferen, met eenzaamheid als gevolg.’ (p. 70) Dat klinkt bij mij toch als een afkeuring in de oren, niet veel anders dan ‘mensonterend’, maar blijkbaar wil Tahir niet concluderen dat het³ uit de wereld geholpen moet

¹ Dit is de drogreden van de ‘buitengesloten derde’. Tahir doet alsof er slechts twee opties zijn: love speech of hate speech, maar er zijn nog veel meer opties.

² Zouden er geen moslims zijn die vinden dat hoe Tahir zich afficheert met de foto achterop het boek, zonder hoofddoek, met make up, niet provocerend is? Tahir heeft wellicht niet de intentie om te provoceren, maar vraag een salafist maar eens wat hij ervan vindt...

³ Maar wat bedoelt ze met ‘het’? 1) het leiden van een dubbelleven, 2) het verplichte gearrangeerde huwelijk, 3) de sociale druk die de vrijheid om een partner te kiezen haast onmogelijk maakt? Ik ben niet

worden. Tahir zegt over Parvins ouders: ‘Ze wil hun gewoon geen pijn doen. Dan maar liever zelf lijden.’ (p. 71) Tahir kiest voor berusting, niet voor het bestrijden van een inherent immoreel en onrechtvaardig systeem van onderdrukking, gefundeerd op het sprookje van Allah.

Opvoeding

Het idee van een gearrangeerd huwelijk komt volgens Tahir voort uit een centraal idee over opvoeding: ‘De opvoeding is pas geslaagd als je kinderen goed zijn getrouwd.’ (p. 80). En met ‘goed’ wordt bedoeld: met een moslim, liefst van de eigen etniciteit met dezelfde (of hogere) sociale status. Dit ideaal om je kinderen op te voeden tot goede moslims, met een moslim te laten trouwen en moslimkinderen te laten maken is fundamenteel illiberaal en immoreel. Kinderen worden instrumenteel gebruikt. Het voortbestaan van de islam is hierbij gebaat. Het (irrationele) idee van de religie prevaleert hier boven de (rationele) verlichtingsidealen van individuele vrijheid en gelijkwaardigheid van alle mensen.

Nogmaals: schipperen

Tahir is pragmatisch en conservatief. Ze pleit voor sociaal en cultureel schipperen tussen twee culturen. Ze is niet meer van mening dat moslima’s het juk van religie moeten afwerpen. Ze kiest voor een pragmatische strategie: ‘Als de afgelopen jaren me iets hebben geleerd, dan is het wel dat moslima’s zich niet zomaar zullen losmaken van hun familie of gemeenschap en dat dat een veel te harde eis is, een eis die aan vrouwen uit andere geloven of culturen ook niet wordt gesteld.¹ Ook is het voor de meeste moslima’s geen optie om zich te distantiëren van hun religie; ze zijn eraan gehecht omdat ze religieus zijn, of omdat ze de sociale en culturele rol van religie hoog hebben zitten, of omdat ze het alternatief – seculier leven of areligieus zijn – niet aantrekkelijk vinden.’ (p. 120) ‘(...) vrouwen willen hun ouders en de gemeenschap behoeden voor de schaamte en het verdriet die het teweege zal brengen als ze volledig

hun eigen gang zouden gaan.’ (p. 124) Tahir voegt er een opmerking aan toe: ‘Deden meer mensen dat maar.’ (p. 126). Zij lijkt daarmee te bedoelen dat het goed is om je aan je ouders, de religie van je ouders en de groep te conformeren, ook als dat tegen je eigen wensen indruist. Dat is een conservatieve, geen liberale opvatting.

Geboden

Tahir eindigt haar boek met ‘Tien geboden over moslima’s en zelfbeschikking’. Het eerste gebod luidt: ‘Weg met de generalisatie ‘Moslima’s worden onderdrukt.’ Alle voorbeelden echter die Tahir heeft genoemd, betreffen moslima’s die in hun vrijheid worden onderdrukt. Het schipperen met een dubbelleven is alleen mogelijk doordat de samenleving in Nederland liberaal is. In Pakistan zijn er voor vrouwen heel wat minder mogelijkheden om te schipperen. De islam is een inherent onderdrukkende religie, zoals Tahir zelf heeft beargumenteerd. Dit eerste gebod strookt niet met haar eigen opvattingen. Gebod 5 luidt: ‘Naast mensenrechten zijn andere waarden voor moslima’s net zo belangrijk.’ (p. 131). Maar in de culturele praktijk van de islam hebben vrouwen zeker niet alle rechten waar de UVRM voor staat. Tahir weet dat moslima’s: ‘[...] nooit op zoek zijn naar absolute gelijkheid en vrijheid, maar naar een balans tussen deze en andere waarden, zoals het gezinsleven, respect voor ouders, de zorg voor kinderen en gemeenschapszin.’ (p. 131) In gebod 6, ‘Definieer opnieuw wat de ‘eer van de vader’ betekent’, spoort zij moslimvaders aan de vrijheid van hun dochter te respecteren: ‘moslimvaders zouden trots moeten zijn op hun dochters als die op eigen benen kunnen staan en zelf hun eigen, verstandige keuzes durven en kunnen maken.’ (p. 132). Maar wat bedoelt Tahir met ‘verstandige keuzes’? Is dat verstandig in de ogen van de vader, of verstandig in de ogen van de dochter? Een dochter die verstandig is en dus atheïst en in vrijheid een relatie wil met een andere vrouw en een kind wil, in combinatie met een baan, zal dan ook door moslimvaders geaccepteerd moeten worden.

Onvrijheid

In *Gesluierte vrijheid* geeft Naema Tahir een conservatieve draai² aan de islamkritiek. Die conservatieve draai heeft twee dimensies. Enerzijds pragmatisme: moslima’s kunnen in hun eentje niet het patriarchale systeem van onvrijheid omverwerpen, dus kunnen ze zich er maar beter zo goed en zo kwaad als het kan in schikken. Anderzijds, de tweede dimensie is of lijkt dat Tahir dat patriarchale systeem helemaal niet zo slecht vindt als zij dat eerder dacht. Ze ziet zelfs wel positieve kanten in de moslimcultuur die hecht aan traditie, cultuur en gemeenschapszin. Tahir kiest voor het voortbestaan van de (gesluierte) onvrijheid. Haar analyses zijn oppervlakkig omdat ze de onderdrukkingsmechanismen negeert en de waarheidsvraag van de islam vermijdt.

tegen (1), wel tegen (2) en (3). Alweer is dit een voorbeeld van het belang van secuur formuleren en ambiguïteit mijden (hoewel, teksten die ambigue zijn kunnen met aanleiding geven tot hermeneutische en fenomenologische studies dan kristalheldere argumentaties.

¹ Wat mij betreft wel.

² Het is in dit verband relevant om op te merken dat Tahir is getrouwd met de conservatieve rechtsfilosoof Andreas Kinning. Tahir is dus zelf wel getrouwd met een niet-moslim (tenminste als Kinning zich niet heeft bekeerd). Dat schipperen wat Tahir zo bewondert bij moslima’s doet zij zelf niet.

Franse intellectuelen verliezen hun verstand

Enno Nuy

Kamel Daoud is een Algerijns journalist en schrijver. Schrijver van het prachtige boek *Moussa of de dood van een Arabier*. Wie meer over dat boek wil lezen gaat naar www.ennonuy.com en bezoekt aldaar de pagina literatuur. Daoud schreef onder andere: *"Ik denk wel eens dat het (de Koran) geen boek is, maar een ruzie tussen een hemel en een levend wezen! Voor mij is godsdienst als openbaar vervoer, en ik maak er geen gebruik van"*. Met zulke woorden word je niet populair in de islamitische wereld. Een lokale geestelijke vaardigde dan ook prompt een fatwa tegen hem uit. Daoud bleef in Algerije wonen en weigert asiel elders te zoeken. Nu heeft Daoud als journalist een verband gelegd tussen de afschuwelijke gebeurtenissen in Keulen tijdens de jaarwisseling en de rol van de vrouw in de islam. Volgens hem is de verhouding tot de vrouw de gordiaanse knoop van de Arabische wereld. Hij heeft het over de pathologische verhouding van sommige Arabische landen met vrouwen.

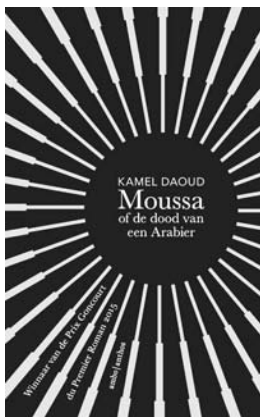
Tot mijn verbijstering vormden deze woorden van Daoud de aanleiding voor een groep Franse wetenschappers hem van islamofobie te betichten. Op zijn beurt vindt Daoud deze stellingname immoreel - mijns inziens volkomen terecht. Daoud: *"Omdat ze niet in mijn huid en niet op mijn grond leven is het onredelijk, zoniet schandelijk dat enkelen me het vonnis islamofobie geven vanuit de veiligheid en het comfort van westerse hoofdsteden en hun terrasjes"*. Daoud trekt zich nu terug uit het openbare debat en de journalistiek om zich geheel aan het schrijven te wijden. Gelukkig maar dat hij blijft schrijven, ik

zie uit naar zijn volgende boek. Maar het is diep triest dat Franse intellectuelen een dergelijk oordeel menen te mogen vellen over iemand die meer recht dan zij allen bij elkaar heeft om zich te uiten over de islam. Wiens stem zo belangrijk is in het debat dat niet intens genoeg gevoerd kan worden.

De moslims staken de wereld in brand en maken zich schuldig aan de meest wrede daden jegens hun medemensen, zij zijn gedoemd en kunnen zichzelf niet veranderen omdat hun geloof de exegese niet verdraagt. De politici voeren oorlog en plegen geïnstitutionaliseerde massamoord. In dit krachtenveld kunnen de journalist en de schrijver niet gemist worden. Die godvergeten Franse intellectuelen hebben de journalist Daoud de mond gesnoerd. Het schrijven kunnen ze hem niet verhinderen. Daoud: *"We moeten asiel aanbieden aan het lichaam maar ook de ziel ervan overtuigen te veranderen"*. Zulke woorden verdragen de Franse malloten kennelijk niet.

Enno Nuy (Aerd, 1950) is ondernemer en oud-hoofdredacteur van De Vrijdenker.

Jeroen Bosch

Dik Kruithof

Den Bosch is in de ban van Jeroen Bosch. Vijfhonderd jaar geleden overleed hij en nu wordt zijn terugkomst in Den

Dik Kruithof (Markelo 1947) is secretaris van De Vrije Gedachte.

Bosch gevierd met een grote tentoonstelling. Ofwel: zijn leven wordt gevierd met een tentoonstelling waarmee zijn werk terugkomt in Den Bosch. Want zijn werk hangt in musea in Europa en Amerika, maar niet in zijn thuisstad die hem enthousiast verwelkomt op vuilnisauto's en op de beschermhekken die rond een recentelijk ingestort pand aan zijn vroegere woonplaats de Markt zijn geplaatst. In verband met de overweldigende belangstelling moet je ook al vooraf kaartjes kopen voor de rondleiding met beklimming en wandeling door de dakgoten van de St Jan waar op Bosch geïnspireerde luchtboogbeelden van dichtbij te bekijken zijn.

Wat maakt het zo bijzonder? Jeroen Bosch was, dat wordt in elk geval goed duidelijk uit de tentoonstelling, als schilder een forse slag beter dan zijn hier eveneens getoonde tijdgenoten. Het grote drieluik De Hooiwagen is het pronkstuk van de tentoonstelling, gemaakt in zijn laatste periode en is van grote schoonheid, fijnheid en helderheid. Zijn onderwerpen, uitsluitend uit de bijbel, zullen ook een rol spelen omdat alles wat er te bedenken valt over de zondige mens wel door Bosch is vastgelegd. Zijn grote werken staan vol moord en doodslag, wanstaltigheden en geweld-daden, let maar eens op de brandende steden of woningen die in elke triptiek terugkomen, overigens prachtig vastgelegd. Het contrast tussen de schoonheid van het schilderij en de inhoud is een van de kenmerken van zijn werk. In zijn laatste jaren schilderde hij overigens ook een viertal panelen met visioenen van het hiernamaals die op een zwarte ondergrond zijn geschilderd en dat maakt het direct minder aantrekkelijk.

Houellebecqs nachtmerrie en Constantijns droom: kan de islam Europa overnemen?

Anton van Hooff (foto zie pag. 7)

De toekomstroman *Onderwerping* (*Soumission*) van Michel Houellebecq roept het sombere beeld op van een Frankrijk dat in 2022 door de islam (=onderwerping) is overgenomen; Floris van den Berg en Paul Mercken hebben in dit blad al de aandacht op deze dystopie gevestigd. Op het eerste gezicht lijkt Houellebecqs scenario niet meer dan een fantastische nachtmerrie, te vergelijken met George Orwells *1984* en Aldous Huxleys *Brave New World*: hoe zou de minderheid die de islam in Europa altijd zal zijn, aan de macht kunnen komen?

Toch kennen we uit het verleden verschillende voorbeelden van vastbesloten minderheden die de overhand kregen. Zo maakten de bolsjewieken zich door de staatsgreep van november 1917 meester van het ontredderde Rusland. En de calvinisten die in de 16de eeuw de leiding in Nederlandse Opstand naar zich toe trokken, waren ook maar een fractie van de toenmalige bevolking. Zulke kleine revolutionaire groepen zijn sterk door de overtuiging dat zij het absolute gelijk aan hun kant hebben, terwijl andere partijen aarzelen en verdeeld zijn. Zo krijgen de ‘gelijkhebbers’ de ruimte om door doortastend optreden de macht te grijpen.

Bij Houellebecqs boze droom denk ik aan het visioen dat keizer Constantijn in de nacht van 27 op 28 oktober 312 kreeg. Het was de vooravond de slag die hij voor de poorten van Rome ging leveren met zijn rivaal Maxentius. Hij zag een kruisvormig teken en hoorde: ‘In dit teken zul je overwinnen’. Daarop liet hij dit magische symbool aanbrengen op de schilden en vaandels van zijn leger. Prompt behaalde hij bij de Milvische brug de overwinning. Deze manifestatie van Christus’ macht zou hem definitief voor het christendom hebben doen besluiten. Al op 1 mei van het volgende jaar verklaarden hij en de keizer van het oosten in het Edict van Milaan het christendom tot ‘geoorloofde godsdienst’ (*religio licita*). Dat betekende meer dan het tolereren van een sekte die door heidense intellectuelen tot dan als een ‘verfoeilijk bijgeloof’ was geminacht en af en toe plaatselijk was vervolgd. Constantijn begunstigde in allerlei opzichten de christelijke sekte. Zo liet hij door zijn bouwmeesters grote hallenkerken, zoals de basiliek van de Sint-Pieter en de Sint-Jan van Lateranen, ontwerpen, basilieken die de plotselinge massale toevloed van bekeerlingen konden verwerken; de onderdanen begrepen maar al te goed dat de wind nu uit de christelijke hoek woei. De Kerk werd vrijgesteld van belastingen en bisschoppen kregen gratis openbaar vervoer en rechterlijke bevoegdheden. Constantijn zelf liet zich overigens pas op zijn sterfbed dopen. Was hij toen pas overtuigd van het ware geloof of verzekerde hij zich zo op het laatste moment van het eeuwige heil? In die tijd geloofden christenen namelijk dat men door de doop vrij van zonden werd. Het was dan wel zaak om zondeloos te blijven – de zuivering van de biecht bestond nog niet. Dat was een lastige geloofsplicht voor een keizer die onder meer zijn vrouw en zoon had laten vermoorden.

Na Constantijn ging het minder dan een eeuw, in klare Theodosius ► het christendom tot staatsgodsdienst en wel volgens de strikte geloofsleer die het concilie van Nicaea in 325 als rechtzinnig had vastgelegd. Zo diende men te geloven dat Jezus Christus als de Zoon niet ‘wezensgelijkelijk’, *homoiousios*, maar *homoousios*, wezensgelijk, aan God de Vader was; het was dus een kwestie van een i, oftewel een jota in het Grieks. Met Theodosius begon de vervolging van de heidenen en van christelijke dissidenten, verfoeilijke ketters die het waagden in een extra-jota te geloven. Hun moskeeën, oh nee, kerken, werden vernield.

Hoe kon het komen dat het christendom dat eeuwenlang Heen sluimerend bestaan had gehad, de overhand kreeg? Net als de islam was het christendom een weerbarstige religie. Het onderscheidde zich door zijn intolerantie op de rijke religieuze supermarkt van de oudheid. Daarop kon iedereen naar het woord van Frederik de Grote op zijn manier zalig worden. Velen deden aan ‘relisshoppen’: ze offerden aan de traditionele goden, maar zochten ook bij gelegenheid hun heil bij de Egyptische Isis, de Perzische Mithras of de Klein-Aziatische Grote Moeder. Een paar wieroorkorreltjes voor de goddelijke beschermgeest, de *genius*, van de keizer, gaven dus geen gewetensproblemen. Maar die verrekte christenen weigerden zelfs die betuiging van trouw aan het Rijk. Hun werd vooral ‘koppigheid’, *peritnacitas*, verweten. De vertegenwoordigers van de heidense overheid begrepen niets van die halsstarrigheid. Fanatieke christenen waren zelfs bereid hun weigering om even te offeren met de dood te bekopen. In christelijke ogen waren zij de ‘getuigen’, *martyres*, van het ware geloof (tegenwoordig denken sommigen dat een martelaar iemand is die martelt!).

Wat maakte het christendom nog meer sterk? Het had een heilig boek dat door God Zelve was geïnspireerd (moslims gaan nog verder: voor hen is de koran tot de laatste letter het woord van Allah). Christenen waren georganiseerd in sterke plaatselijke gemeentes; ze namen elkaar de maat en de toezichthouder, *episkopos* > *bisschop*, was de imam die zijn kudde in het gareel hield. De gemeentes palmde de verschoppelingen, zoals alleenstaande weduwen, bejaarden en zieken, in door hun liefdadigheid. Ieder gemeentelid was verplicht een bepaald percentage van zijn vermogen af te staan om die *caritas* te financieren. De plaatselijke gemeentes werden overkoepeld door een wereldwijd, een ‘oecumenisch’ verband. Dat ‘katholiek’ (=algemeen) karakter gaf hun de overtuiging dat hun triomf onvermijdelijk in de lijn van de geschiedenis lag (zoals historisch-materialisten ook meenden dat het communistisch paradijs er onherroepelijk zat aan te komen).

Begrijpen jullie nu dat ik bij Houellebecq een déjà-vu-ervaring krijg?

Waarheid, geloof en traditie

Bespreking van *Christendom, een uit de hand gelopen Joodse ruzie* van Dick Houwaart en Ben Ipenburg

René van Elst

Van M.H. (Rien) Ipenburg van uitgeverij Frontisterion ontving de redactie een recensie-exemplaar van het bovengenoemde boek. Frontisterion heeft méér boeken van Ben Ipenburg uitgegeven; de veronderstelling dat er sprake is van een familieband dringt zich op, maar van belang is dat verder niet. Rien Ipenburg heeft zelf ook boeken geschreven, namelijk *Wegwijs in religieus en levensbeschouwelijk Nederland* en *Handboek Christelijk Nederland* (met Gerard Hoekstra) en hij heeft een boek met een nieuwe psalmenvertaling uitgegeven.

Het hier te bespreken boek is voor lezers als wij beter verteerbaar dan je gezien deze achtergrond zou denken. Dick Houwaart (88), oud-ambtenaar, journalist en auteur van joodse afkomst, geeft hierin zijn gedachten weer over een aantal onderwerpen in de sfeer van geloof, waarheid en werkelijkheid, de relatie tussen christenen en joden, de Sjoa, Israël, en de scheiding van kerk en staat. Ben Ipenburg (68), kritisch christelijk theoloog en auteur (over joden in Suriname, economie en zorg) reageert daarop.

Rabbijn Lody van de Kamp (merkw aardigerwijze politiek actief in het CDA) schrijft in zijn inleiding dat joods zijn voor Houwaart religieus zijn is. Mijn indruk is juist dat er van religiositeit bij Houwaart zelf niet veel meer over is en dat zijn joods zijn vooral een zaak is van zich verbonden voelen met het jodendom en de joodse tradities. Hij gelooft in geloof; religie vindt hij wel van groot belang. Schrijvend echter dat hij twijfelend door het leven gaat, werpt hij allerlei twijfel- en kritiekpunten op betreffende de heilige teksten en het geloof, die niet anders zijn dan wat ongelovigen aan gelovigen voorhouden in geschriften en discussies. Hij ziet geen reden om aan te nemen dat de profeten en schrijvers in

het oude Israël erg zorgvuldig omgingen met de waarheid.

Ipenburg geeft Houwaart gelijk in diens twijfels. Hij merkt op dat mensen die erg overtuigd zijn van hun eigen waarheid en dat fraai of wreed onder woorden weten te brengen, altijd aantrekkelijk, inspirerend, geloofwaardig en navolgenswaardig zijn en dat dat ook een rol heeft gespeeld in het christendom. Hij ziet in de overtuigingen van de bijbelauteurs theorieën over het leven die we nu niet meer hoeven aanhangen, maar die lezenswaardig en leerzaam zijn. Dat hij de bijbel daarbij te veel door een roze bril bekijkt, is wel duidelijk.

Houwaart besteedt voorts aandacht aan de verhouding tussen joods Nederland en het christendom. De jarenlang gevoerde dialoog heeft beiderzijds aan

De heren Houwaart (l.) en Ipenburg; met dank aan Ina Brouwer van Rtv Oost

interesse en belang ingeboet. Aan joodse zijde was de teleurstellende ervaring dat de dialoog door de christenen gevoerd werd vanuit de idee dat de joden op achterstand stonden omdat zij de Messias nog niet hadden (h)erkend en dat ze daarvan overtuigd moesten worden. Tegelijk nam de afstandelijkheid toe door de Israël-problematiek. Het joodse volksdeel is heel klein en zijn invloed is minimaal; je kunt je afvragen of je als groep wel invloed moet hebben, maar macht en invloed zijn vaak onontbeerlijk, zoals bij het voortbestaan van Israël dank zij

René van Elst (Amsterdam, 1950) is gepensioneerd Human Resources medewerker, opgeleid als socioloog en (deels) jurist, hoofdredacteur en opmaker van De Vrijdenker en donateur van Skepsis.

de macht en invloed van de V.S., aldus Houwaart.

De geringe invloed van de joden in Nederland was volgens hem goed te zien, toen het rituele slechten in de politieke discussie kwam. Hij besteedt uitvoerig aandacht aan dit onderwerp. Joods Nederland heeft op dit punt van christelijk Nederland niets te verwachten, is zijn conclusie; de christelijke politiek geeft niet thuis als de joden zich beroepen op de godsdienstvrijheid. Hetzelfde verwacht hij als het om besnijdenis gaat.

Ipenburg wijst erop dat de joodse lobby toch wel heeft gewerkt op het punt van het ritueel slachten: de Eerste Kamer heeft het wetsvoorstel om het te verbieden, afgewezen. Terecht stelt hij de vraag of het ritueel tot de onaantastbare joodse geloofswaarden behoort. Eerst verdoven en dan pas de halssnede, waarom mag dat eigenlijk niet? En waarom houdt

Houwaart er aan vast terwijl hij zelf twijfelt aan allerlei geloofswaarden?

Ik neem aan dat Houwaart pleit voor vrijheid om ritueel te slachten, niet omdat hij gelooft dat dat moet van God, maar omdat hij vindt dat men vrij moet zijn om dat te geloven en daarnaar te handelen. Mijn – niet originele – vraag is dan hoever je als voorstander van godsdienstvrijheid moet gaan in het toestaan van zulk handelen en in het maken van uitzonderingen daarvoor in de wetgeving. Waarom precies eerst verdoven van slachtvee niet zou mogen, heb ik niet kunnen vinden – het wordt waarschijnlijk afgeleid uit de

Talmoed. Misschien weet iemand uit onze lezerskring hier meer over.

Ipenburg filosofeert vervolgens over de vraag wat het jodendom is; we kennen immers een joodse godsdienst, een joods volk en een (joodse) staat Israël. Je kunt het zien als een internationale religieus-sociale groep met een gedeelde geschiedenis, maar dan nog is er een veelvormigheid waardoor je nauwelijks kunt spreken van 'het' jodendom. Ipenburg ziet als verklaring voor de opvatting van Houwaart dat die meer van het culturele dan van het orthodoxe jodendom is; het ritueel slachten "staat symbool voor een hele cultuur die in een paar jaar nagenoeg helemaal werd weggevaagd." (p. 34)

In een volgend hoofdstuk besteedt Houwaart aandacht aan thema's als secularisatie, kerk- en synagogeverlating ('afval'), ietsisme en assimilatie. Assimilatie is een vorm van sociale integratie, die, waar het om joden gaat, verlating van synagoge en joodse waarden inhoudt. Daarom wordt in joodse kring gesproken over assimilatiebestrijding(!). De binding met het jodendom neemt niettemin af, de rol van de rabbijnen eveneens. Houwaart vindt dat ook niet zo verwonderlijk: "Immers, wat hebben predikanten en priesters, maar ook rabbijnen, ons allemaal op de mouw gespeld? Wat is verzonnen en wat is niet waar?" (p. 39) Bij het verhaal van Jona en de walvis kan men grote vraagtekens zetten en het christendom – resultaat van onmin tussen twee joodse stro-

mingen! – is voor een groot deel zeker een fantasie, aldus Houwaart. Verhalen over leven na de dood en verrijzenis klinken mooi, maar er is geen enkel bewijs voor. Discussies waarin ieder zich op de enige waarheid beroept en de drama's in de wereld brengen veel mensen ertoe afscheid te nemen van het geloof in Gods wereldheerschappij.

Het zou te ver voeren om verder op de thema's (o.a. oorlogsherinneringen, geloof vs. rede) in dit boek in te gaan, maar ik wil nog graag melding maken van het feit dat Houwaart nadrukkelijk pleit voor verdere scheiding van kerk en staat en daarbij de ons bekende issues bespreekt. Ipenburg tilt er echter niet zo zwaar aan; hij vindt dat godsdienstige overtuigingen en uitingen een plaats hebben in het publieke domein en in de vormgeving van de samenleving.

Wat spreekt verder voor dit boek? Veel dingen passeren de revue en geven stof tot overdenking. En het is nu eens niet een discussie tussen een atheïst en een fundamentalist, maar een gedachtenwisseling tussen twee sympathiek overkomende heren. De een, jood zijnde, twijfelt en is bijna omkeerd maar gelooft in geloof en is gehecht aan tradities. De ander, christen zijnde, gelooft wel, ook in geloof, maar staat kritisch ten opzichte van allerlei theologie en georganiseerde religie. De stukken van Houwaart brengen iets over van hoe het is om jood te zijn, getekend door de Sjoa, in een land van andersdenkenden. Ipenburg plaatst hier en daar rake opmerkingen.

Als opmaker van dit blad kijk ik ook naar het boek als product. Zo te zien heeft Frontist'ion geen redacteur ingeschakeld om de schrijfsloordigheden – het zijn er gelukkig niet zo veel – er uit te halen. Ik zie wel veel dubbele spaties. De opmaak verdient weinig lof; na elke alinea, ook al bestaat die uit maar enkele woorden, is een blanco regel tussengevoegd. Dat accentueert het – hier en daar – wat van de hak op de tak gaan van de betogen. En op enkele uitzonderingen na (p. 69) is geen woordafbreking toegepast, waardoor het uitvullen van de regels nogal eens onfraai uitpakt.

Professor Lamme is de weg kwijt

Enno Nuy (foto zie pag. 15)

Ruim baan in de NRC van 26 februari voor professor dr Victor Lamme die in DWDD al eens mocht beweren dat er in een specifieke euthanasiekwesitie feitelijk sprake was van moord. Lamme is hoogleraar cognitieve neurowetenschap en hij richt zijn pijlen dit keer exclusief op de NVVE, de Nederlandse Vereniging voor een Vrijwillig Levenseinde. Zijn betoog is dat deze vereniging gebruik maakt van marketingtechnieken en om die reden een halt toegeroepen dient te worden. Lamme vraagt zich hardop af of de website van de vereniging niet op slot moet. En *en passant* zou ook "de week van de euthanasie" verboden moeten worden.

Kom, dat is krasse taal van deze academicus. Ik zal niet bestrijden dat de mens in het algemeen licht beïnvloedbaar is, maar om nou te stellen dat er een communis opinio dreigt te ontstaan dat van mensen verwacht wordt zich vrijwillig voor geïnstitutionaliseerde zelfmoord aan te melden, dat gaat mij toch te ver. De farmaceutische industrie mag haar marketing niet direct op de consument richten. Waarom mag de NVVE dat dan wel?, vraagt Lamme zich af. Nou, hooggeleerde heer Lamme, omdat de NVVE een vereniging is en zich als zodanig kan beroepen op de Grondwet. En een vereniging heeft het recht haar gedachtegoed onder de aandacht van de buitenwereld te brengen. Het enige wat de NVVE bepleit is het recht op zelfbeschikking voor al diegenen die daar belang aan hechten. Waar staat geschreven dat iedere Nederlandse burger geacht wordt zich tijdig te laten euthanaseren, hooggeleerde heer Lamme?

Het is de heer Lamme kennelijk ontgaan dat er veel maatschappelijke, religieuze en politieke weerstand is tegen dat recht op zelfbeschikking. Dat is op zich geen probleem, we mogen met elkaar van mening verschillen. Maar laten we elkaar dan ook het recht en de ruimte gunnen ieders standpunt uit te venten en toe te lichten. Als de hooggeleerde heer Lamme zijn zin krijgt, wordt het wel heel erg stil op internet. Daar is uit het oogpunt van de volksgezondheid wellicht iets voor te zeggen maar we moesten toch maar ver weg blijven van de rabiatische opvattingen van de hooggeleerde heer Lamme.

Toomas Ilves houdt Europa een spiegel voor

Enno Nuy (foto zie pag. 15)

Op 2 februari van dit jaar hield de president van Estland, Toomas Ilves ▼, een indrukwekkende speech in het Europees parlement. Hij herinnerde eraan hoe Europa bijna bezweek onder de Eurocrisis, waarbij noord tegenover zuid kwam te staan. Om slechts luttele maanden daarna met een nog veel grotere crisis te worden geconfronteerd, die van de migratiegolven als gevolg van oorlog en terreur. Hij citeerde William Butler Yeats' *The second coming* waarvan de eerste strofe als volgt luidt:

*Alsmaar draaiend in verwijfende spiraal
Kan de valk de valkenier niet horen;
De dingen vallen uiteen; het middelpunt houdt geen stand;
Louter anarchie wordt op de wereld losgelaten,
Het bloeddonkere getij wordt uitgestort en overal
Verdrinkt het vertoon van onschuld;
De besten missen elke overtuiging, terwijl de slechtsten
Vol bevlogen intensiteit zijn.*

Ilves benadrukt echter dat, hoe ernstig de huidige situatie ook is, we slechtere en zwaardere tijden hebben gekend. En we zijn ook echt in staat deze migratiecrisis te lijf te gaan, mits we bereid zijn de lasten samen te delen. Maar we moeten ook de buitengrenzen van Europa beveiligen en een gezamenlijk asielbeleid ontwikkelen. Moet dat echt zo moeilijk zijn met de ervaringen van de Tweede Wereldoorlog in onze bagage? vraagt hij zich hardop af. Ilves wijst erop dat deze migratiecrisis alleen maar wind in de zeilen van de populisten en de extremisten in Europa betekent die de onvrede onder de Europese burgers proberen uit te buiten. Dat kunnen zij alleen maar

dankzij het gegeven dat de gevestigde politieke partijen hen in de steek laten.

Ilves' ouders zijn na de oorlog naar Zweden gevlucht, hetgeen nog steeds in zijn accent te horen is. Hij verklaarde te hopen dat er binnen een aantal jaren een nieuwe president van een vrij Syrië zou zijn die Arabisch met een Duits accent spreekt. Vervolgens gaat Ilves in op de crisis die niet voorzien kon worden: de annexatie van de Krim door Rusland, waarbij elk veiligheidsverdrag in Europa geschonden werd. Een goed verstaander begrijpt dat Ilves hierbij Europa herinnert aan het feit dat de Baltische staten lid van de NAVO zijn, aan de grens van Europa met Rusland liggen en alle een aanzienlijk Russisch volksdeel onderdak bieden. Wat gebeurde in de Krim, kan zich herhalen.

Met het citeren van Yeats hekelde Ilves op een subtiële manier het Europees leiderschap. *De valk kan de valkenier niet horen.* En hij schetst het drama dat Europa staat te wachten wanneer de EU niet in staat of bereid is coherent beleid te ontwikkelen op de belangrijkste thema's waarmee we heden ten dage geconfronteerd worden. Een indrukwekkende toespraak, naar mijn mening. Dit is de link om hem zelf aan het woord te zien en horen:

<https://www.youtube.com/watch?v=CSuW4Ew1Wok>

Mohammed – een afrekening

Thomas Spickmann

Thomas Spickmann (1973) is constructeur en redacteur van De Vrijdenker

Sinds decennia worden wij wereldwijd met het moslimfundamentalisme en alle gevolgen vandien geconfronteerd. Daarom is het van belang om zich opnieuw met de stichter van de islam bezig te

houden door hem kritisch te beoordelen. Wij hebben hier met een taboebreuk te maken. Bepaald gedrag dat door moslims wereldwijd vertoond wordt is volgens de Duits-Egyptische politicoloog Hamed Abdel-Samad terug te voeren op handelingen van de profeet van 1400 jaar geleden. Hij wordt als het grote ethische voorbeeld gezien terwijl zijn acties voor een groot deel aan een moeilijke persoonlijke ontwikkeling te wijten zijn.

Het leven van Mohammed – volgens de islam – dient in een vroege en in een late fase ingedeeld te worden:

Toen hij jong was wilde hij in Mekka en omgeving zijn religieuze opvattingen op een vreedzame wijze verspreiden. Koranverzen die uit die periode afkomstig zijn, getuigen van tolerantie en verdraagzaamheid. Gematigde moslims verwijzen tegenwoordig graag daarnaar om te weerleggen dat hun religie een bron van geweld is. De profeet kon echter op die manier destijds niet veel aanhangers werven en werd door tegenstanders uit de regio waarin hij actief was richting noorden (d.w.z. richting Medina) verdreven. Het was voor hem geen succes.

Later na zijn *midlife crisis* verzamelde hij een leger dat uit mensen bestond die op zoek naar bezigheden waren. Hun motivatie om mede te strijden was uitzicht op buit door overvallen op handelaren die onderweg waren. Een groot aandeel van de 'vruchten' was wel voor Mohammed bestemd. Andere verschijnselen waren het houden van seksslavinnen en het onthoofden van vijanden. Pas door het voeren van oorlog was de doorbraak van de islam op het Arabische schiereiland en later ook daarbuiten mogelijk. Onderdelen van de koran met betrekking tot de tijd in Medina staan (in tegenstelling tot die uit de periode van Mekka) voor gewelddadigheid. Dit is de motivatiebron voor de huidige IS-strijders. Hun handelingen komen concreet met die van de profeet en zijn aanhangers overeen.

De wijze waarop Mohammed zijn openbaringen beleefde is een indicatie dat hij aan een bepaald soort epilepsie leed dat met visioenen en hyperreligiositeit

De berg Hira nabij Mekka

gepaard gaat. Er werd verteld dat hij onder andere schuim om de mond had, klokgelui hoorde of erg zweette. Als voorbeeld te zien is een droom die hij had nadat hij zich naar de berg Hira begeven had en daar in slaap gevallen was. Het was de zogenaamde ontmoeting met de aartsengel Gabriël die de oorspronkelijke tekst van de koran voordroeg.

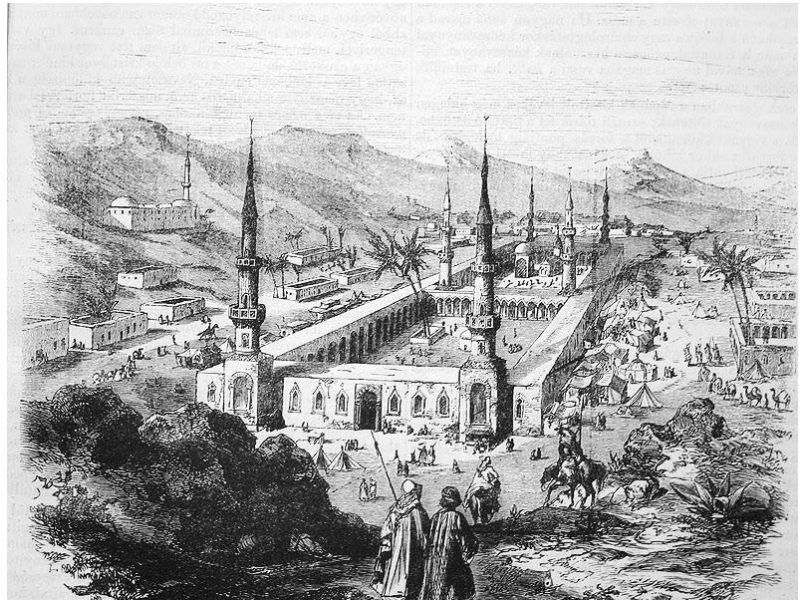
Het gedrag van de leider tegenover vrouwen is mede aan zijn moeilijke jeugd te wijten. Hij groeide als wees op. Zijn vader had hij nooit leren kennen en door zijn moeder, die in hem niet geïnteresseerd was, werd hij vroeg afgestaan. Khadidja, zijn eerste echtgenote, was 14 jaar ouder dan hij en was daarom een vervangende moeder voor hem. Later trouwde hij onder andere met de zesjarige Aisha; dit is in sommige landen voor huidige moslims een legitimatie om kleine meisjes uit te huwelijken. Als zij leeftijdsgenoten op bezoek kreeg om met hen te spelen nam Mohammed vaak daaraan deel om zijn verloren kindertijd in te halen. En om deze reden kan het grote aantal vrouwen dat hij had

als poppenverzameling gezien worden. Hij vereerde ze niet altijd, maar trad soms heel streng op omdat hij jaloers was. Echtgenotes die ontrouw waren sloot hij op, ze werden geslagen en gedwongen om zich te sluieren. Steningingen wegens overspel werden als rechtvaardig beschouwd.

Het is aan te nemen dat de profeet op grond van zijn psychische moeilijkheden zijn aanhangers wantrouwde. Kritiek kon hij niet verdragen. Hij legde regels voor het alledaagse leven op, zoals vijf keer per dag bidden, en vertelde aan zijn volgelingen dat ze continu door engelen gecontroleerd zouden worden. Regelmatig moesten zijn medestrijders bij hem op bezoek komen.

Het grote probleem van de islamitische wereld is dat Mohammed als een heilige beschouwd wordt en niet als een mens met zwakke kanten en storingen. Zijn gedrag en zijn handelin-

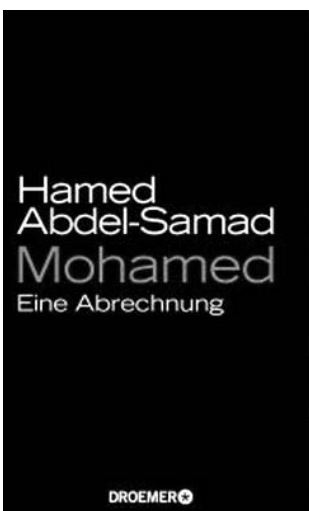
gen worden daarom door moslims als richtlijn gezien en naar de huidige tijd overgedragen. De acties van de IS in Syrië en Irak zijn een kopie van de fase van Medina van 1400 jaar geleden. Bovendien worden vrouwen niet alleen als schatten beschouwd en beschermd, maar ook op grote schaal in het openbaar lastig geval-

De vroegere moskee van de profeet in Medina

len, helaas niet alleen in moslimlanden. De incidenten in Keulen tijdens de laatste jaarwisseling passen bij deze context. Veel daders waren vluchtelingen uit Noord-Afrikaanse landen. Blijkbaar verdienen ongesluierde meisjes geen respect. Zeker heeft niet elke gelovige de neiging om zich op een dergelijke manier te misdragen. Het is een immers een kwestie van hoe groot de empathie jegens medemensen is. Daarom keurt ook niet iedereen de gruwelijkheden van de IS goed. Maar het verband met de islam en zijn profeet is overduidelijk.

Belangrijk is dat moslims zich in zekere mate van hem losmaken omdat het fataal is dat hij als het grote onaan-tastbare en goede voorbeeld gezien wordt. ◀ **Hamed Abdel-Samad**, van wiens gedachten de inhoud van dit artikel in zijn geheel afkomstig is, heeft hierover het in Duitsland uitgegeven boek 'Mohamed – eine Abrechnung' geschreven. In de laatste jaren hebben radicale moslims opgeroepen om de auteur vanwege de islamkritische houding die hij al lang vertoont te vermoorden. Op dit moment staat hij onder politiebescherming en moet hij op bijeenkomsten waar hij zijn standpunten toelicht, een kogelvrij vest dragen. Desondanks durft hij door te gaan, wat ik bewonderenswaardig, maar ook noodzakelijk vind ter verdediging van de vrijheden waarvan wij in de Westerse wereld mogen genieten.

De vrijheid onder vuur

Buigen voor de islamitische terreuraanslagen

Floris van den Berg (foto zie pag. 11)

‘De zaken fout benoemen is bijdragen tot het ongeluk van de wereld.’ Albert Camus

*Het islamitisch terrorisme heeft Europa, en de hele vrije wereld, in de tang. Terrorismen werkt: de terreuraanslagen leiden tot angst en angst leidt tot toegeven aan de terroristen. De vrijheid van expressie staat onder druk. Wie de islam bekritiseert, loopt het risico vermoord te worden. De Belgische mensenrechtenexpert Willy Laes die eerder het boek *Mensenrechten in de Verenigde Naties* publiceerde, schrijft een woedend pamflet ‘tegen de nuttige idioten die alles vergoelijken en relativiseren. Tegen intolerante gelovigen, censoren en dictators. Voor universele mensenrechten.’ (p. 119)*

Immunisatie

Laes schrijft over de aanslag op de redactie van het Franse satirische blad *Charlie Hebdo* op 7 januari 2015 waarbij twaalf mensen om het leven kwamen, in koelen bloede vermoord door twee Franse moslimterroristen. Op 13 november 2015 is er wederom een gruwelijke aanslag in Parijs door moslimterroristen. Dit keer met als doelwit mensen die een westerse levensstijl leven: mensen die naar het theater gaan, op een terrasje zitten, bij een voetbalwedstrijd zijn. Mensen zitten in hun maag met deze aanslagen en weten niet hoe te moeten reageren. Een kat in het nauw maakt rare sprongen. Er zijn nogal wat westerse intellectuelen die niet kunnen of willen begrijpen dat de daders van deze aanslagen gemotiveerd worden door de islam. Immers, zo menen deze niet gelovige apologeten van de islam, de islam is een religie van vrede en tolerantie, wat er ook gebeurt. In de wetenschapsfilosofie wordt deze strategie immunisatie genoemd: geen enkele gebeurtenis zal de aanhanger van dit dogma kunnen overtuigen dat de islam wel degelijk een rol speelt bij de motivering voor terrorisme en dat de islam daarom niet uitsluitend een religie van vrede en tolerantie is. Paul Cliteur merkt op in het voorwoord: ‘In de ban van een vreemd soort anti-racismediscours worden slachtoffers met daders verwisseld en kan de theoterroristische agenda worden geïmplementeerd door gebrek aan analyse en moed in de westerse wereld.’ (p. 9) Een andere reactie van de verwarde intelligentsia is de ‘eigen schuld dikke bult’-theorie. Door de discriminatie, marginalisatie en vileine kritiek op moslims, kunnen zij niet anders dan terrorisme plegen. – Het opschrijven van deze gedachtegang alleen al vind ik moeilijk. Het is totaal debiel; Paul Cliteur schrijft hetzelfde maar dan netter.

Apologetiek

Laes begint met een proloog met uitspraken van mensen die de aanslagen op *Charlie Hebdo* bagatelliseren of goed praten, zoals ‘Ja, maar... ze hebben het wel gezocht, meneer! Ze hadden niet moeten schrijven en tekenen wat ze

schreven en tekenden.’ Helaas is het niet duidelijk of deze uitspraken letterlijke citaten zijn (er worden geen bronnen vermeld) of dat Laes zelf een medley heeft gemaakt. Laes gebruikt de term ‘nuttige idioot’ voor de westerse apologeten van het islamisme. Ik begreep echter niet wat Laes bedoeld met ‘nuttig’: waarom zijn deze idioten nuttig? Paul Cliteur wees mij erop dat de term afkomstig is van Lenin. Lenin bedoelde met de term ‘nuttige idioten’ niet-communisten die het communisme steunden. Het waren, volgens Lenin, idioten, want niet-communisten; maar nuttig, want ze steunden het communisme. Vanuit het andere kamp werden de westerse apologeten van het communisme aangeduid als *fellow travellers*. Laes past de term nuttige idioten toe in een andere context. Het zijn dus hier de mensen die het islamisme steunen zonder dat ze moslim zijn. ‘Vandaag de dag vinden nuttige idioten altijd wel een of andere vergoelijking voor de excessen van religies en in de eerste plaats van de islam.’ (p. 103).

Het pamflet van Laes focust op de aanslag op *Charlie Hebdo*. Laes laat zien dat de daders niet erg nauwkeurig waren met wie zij vermoordden. Niet alleen werden er redacteuren en tekenaars vermoord, maar ook een bewaker, een politieagent en een onderhoudsmonteur die op dat moment in het gebouw was. Ook bij andere terreuraanslagen zijn de moordenaars niet secuur. Terrorismen gaat om het zaaien van angst en verwarring. Daar slagen de terroristen goed in. Apologeten blijven benadrukken dat het belangrijk is om de kritiek op de islam te matigen om te voorkomen dat er aanslagen komen. Deze apologeten gaan uit van de gedachte dat als er maar niet geprovoceerd wordt dan alles pais en vree is. Maar wanneer is er geen provocatie? Als er helemaal geen kritiek op de islam noch op moslims zou zijn, of pas wanneer we de Westerse levensstijl opgeven.

Charlie Hebdo

Het links-anarchistische en atheïstisch satirisch weekblad *Charlie Hebdo* was tot 7 januari 2015 een blad met een kleine oplage dat geen grote bekendheid genoot. Al was die bekendheid toegenomen na een eerdere aanslag met een brandbom op de redactie. De apologeten die de eigen schuld-dikke-bulttheorie aanhangen maken een kariatuur van het blad. Zo wordt het blad verweten islamofob te zijn en een

Willy Laes, *Een jaar na Charlie Hebdo. Een pamflet*, Houtekiet, Antwerpen / Utrecht, 2015, met een voorwoord van Paul Cliteur.

grote aanval op de islam te zijn. Dat is niet zo. Achteraf zou je zelf kunnen zeggen dat ze de islam te weinig hebben aangepakt, omdat de islam juist hun grootste vijand zou blijken te zijn. Niet de katholieke kerk die vaak op de hak werd genomen, maar de islam is het grote gevaar. Laes karakteriseert het blad als volgt: 'Het blad strijdt tegen alle vormen van racisme, tegen alle religies, tegen alle discriminaties, tegen extreemrechts, tegen religieus obscurantisme. *Charlie Hebdo* valt antidemocratische principes aan, totalitaire politiek-religieuze dogma's, machtige instellingen die volkeren onder de knoet houden, fanatici die geweld en bedreiging gebruiken om hun ideeën op te leggen.' (p. 23) Twee Franse sociologen hebben de voorpagina's van de laatste 10 jaar van het blad bekeken. Op 7 van de 523 voorpagina's, ofwel 1,3 procent, is de islam het onderwerp. Op 38 voorpagina's gaat het over religie, maar 21 daarvan gaan over het katholicisme. Ook de Franse presidenten Sarkozy en Hollande worden door het blad op de korrel genomen. Echter, beide presidenten nemen het op voor het blad. Deze presidenten staan in de traditie van de Verlichting en ze nemen het aan Voltaire toegeschreven adagium serieus: 'Ik ben het niet eens met wat je zegt, maar ik zal het recht om het te zeggen tot de dood toe verdedigen.' De extreemrechtse *Le Pens* reageren anders op de kritiek die het blad op hun heeft: zij stapten meerdere keren naar de rechter (maar dat is in een liberale democratie de geijkte weg: als je denkt dat een uitspraak een overtreding van de wet is, dan kun je naar de rechter stappen). Moslimorganisaties hebben het blad ook aangeklaagd. De knuffelmoslim Tariq Ramadan, die door critici gezien wordt als een wolf in schaapskleren, noemde de dag na de moordaanslagen in Parijs de cartoonisten 'laf'. (p. 24)

Niet alleen Islamcritici zijn een specifiek doelwit van de terroristen, ook Joden. Er zijn meerdere aanslagen geweest op Joden door Moslims. Bin Laden heeft olie op het vuur van het islamitische antisemitisme gegoooid door constant te spreken over Joodse complottheorieën.

Politieke correctheid

'Geweld heeft niets met de islam te maken', deze mantra van politieke correctheid steekt steeds de kop op. Toen ik op tv geïnterviewd werd door twee moslima's (de Meiden van Halal) zei een van hen: 'Maar de islam is een religie van vrede en tolerantie....' Laes verzucht: 'Zou de hele meute 'ontkenner' beter weten wat de daders beweegt dan die daders zelf?' (p. 51). Velen zijn er heilig van overtuigd dat geweld niets met islam of zelfs maar met religie te maken heeft. Of we hebben te maken met een geperverteerde versie van religie, een religie die gegijzeld is dan wel veroorzaakt door wat het westen/Amerika/ de joden/ de islamabashers doen. Ook vredelievende moslims hebben een rooskleurig beeld van hun eigen godsdienst: 'Waarom herhalen vele vredelievende moslims in West-Europa en elders steeds dat de Islam een religie van barmhartigheid en vrede is, terwijl miljoenen andere moslims, elke dag opnieuw, in naam van datzelfde geloof, allesbehalve vredelievend en barmhartig met hun medemensen omspringen?' (p. 53)

'Toch is het al jaren een feit dat er meer moslims sterven door moslimgeweld dan niet-moslims.' (p. 59)

Islamofobie

Laes staat uitgebreid stil bij de term 'islamofobie': 'Islamofobie wordt gebruikt om iemand in het verdomhoekje te zetten als een oorlogszuchtig en haatdragend individu, een onruststoker, een respectloos mens die het gemunt heeft op de vreedzame en barmhartige religie van eerbare en vrome gelovigen. Islamofoob is hij die beledigt, discrimineert, stigmatiseert. [...] Een islamofoob is bovendien een onverbeterlijke racist.' (p. 63) De term islamofobie wordt geplakt op iedereen die wat voor kritiek dan ook uit op de islam en moslims. Het is een effectieve strategie om niet meer naar de inhoud van de kritiek te hoeven kijken. De beschuldiging van islamofobie voldoet om de islam buiten de kritiek te houden: 'iemand beschuldigen van islamofobie betekent de doodsteek voor vrije meningsuiting. Een overwinning voor religieuze fundamentalisten.' (p. 63) De term wordt echter niet alleen gebruikt door religieuze fundamentalisten, maar ook door westerse niet gelovige intellectuelen, doorgaans van linkse snit. ◀ Laes betoogt dat het wel

degelijk rationeel is om bang te zijn voor islamitische fanatici die bereid zijn om de koran en de traditie naar de letter te volgen: '[...] het is allerminst absurd bang te zijn voor mensen die dergelijke passages letterlijk toepassen. Intolerante en gewelddadige gelovigen zijn gevaarlijk, ze bewijzen het elke dag.' (p. 64) De Deense cartoonisten zijn hun leven niet veilig. Politicus en islamcriticus Geert Wilders leeft al 10 jaar onder permanente politiebeveiliging. De doodsdreigingen van islamitische zijde blijven komen. Er is ook geen twijfel wat er zou gebeuren als de beveiliging van Wilders zou worden opgeheven. De angst voor islamitische aanslagen is niet onterecht. Eigenlijk zouden moslims zelf als de grootste 'islamofoben' beschouwd moeten worden: zij zijn immers het slachtoffer van hun eigen religie, neem de homoseksuelen en de vrouwen en ongelovigen in hun kring. Er zullen vast mensen zijn die racistisch en xenofob zijn en die angst en boosheid voelen bij elke hoofddoek of moskee, maar het merendeel van de islamcritici heeft dat niet. De redactie van *Charlie Hebdo* zeker niet: zij streden tegen elke vorm van racisme. Het is wrang dat juist zij beschuldigd worden van islamofobie. Het is de wereld op zijn kop.

Geweldspotentieel

De ex-non **Karen Armstrong** ▶ maakt het het bontst met haar apologie van de islam en de profeet Mohammed. In haar boeken blijft zij betogen dat ondanks alles de islam een vreedzame en tolerante religie is en dat Mohammed een moreel voorbeeld is. Laes citeert uit haar boek *In naam van God. Religie en geweld*: 'Mohammed was waarschijnlijk een van de weinige leiders in de geschiedenis die zijn rijk grotendeels met onderhandelingen opbouwde.' (p. 65) Laes laat zien dat deze uitspraak niet strookt met de feiten en dat Mohammed wel degelijk geweld toepaste en oorlog voerde compleet met het uitroeien van vijanden. In haar analyse

van hedendaags religieus geweld zet Armstrong de wereld weer op z'n kop: 'Deze nieuwe agressie tegen religieuze minderheden in de natiestaat is voor een groot deel het gevolg van politieke spanningen die voortkomen uit het westerse imperialisme (dat verbonden is met het christendom) en het Palestijnse probleem.' (p. 67). Armstrong is een aanhanger van de eigen-schuld-dikke-bulttheorie: het westen heeft het geweld zelf over zich afgeroepen. Armstrong spreekt van 'nieuwe agressie tegen religieuze minderheden', maar wat zij niet vermeldt is dat in islamitische landen religieuze minderheden met harde hand worden onderdrukt. In Saoedi-Arabië is de islam verplicht en worden geen andere religies, of atheïsme, geduld. Armstrong lijkt vooral veel haat te hebben tegen het westen. Natuurlijk is het westen niet van smetten verschoond: de beschuldiging van imperialisme is terecht. Maar kan dat een rechtvaardiging zijn voor het neerknallen van een redactie van een tijdschrift, of het afslachten van theaterbezoekers? Armstrong is volkomen geschikt.

Laes vraagt zich, haast radeloos, af hoe het toch mogelijk is dat 'het progressieve deel van de bevolking van West-Europa en Noord-Amerika [...] selectief blind en doof is wanneer het gaat om de uitwassen van de islam.' (p. 68) Een antwoord heeft hij daar niet op. Met zijn pamflet wil hij de 'nuttige idioten' uit hun omgekeerde wereldbeeld halen. Religies hebben een enorm geweldspotentieel – zoals Paul Cliteur betoogt in zijn boek *Het monotheïstische dilemma* (2010) over de drie abrahamitische religies. Maar dat geweldspotentieel wordt door de apologeten met Armstrong als kampioen in alle toonaarden ontkent.

Blasfemie

Blasfemie is een woord dat geen betekenis heeft voor atheïsten. Immers, er is geen god, dus god kan ook niet beledigd worden. Wel kunnen de aanhangers van een religie beledigd worden en deze hebben vaak behoorlijk lange tenen. De atheïst Laes schrijft: 'Nu kan een enkele atheïst wel zeggen dat blasfemie niet bestaat, miljoenen en miljoenen intolerante gelovigen voelen zich zwaar beledigd en diep gekwetst door uitspraken of tekeningen die betrekking hebben op hun geloof en die zij ervaren als godslastering.' (p. 75). Het probleem is niet dat er mensen zijn die zich gekwetst voelen. In een open samenleving loop je het risico dat je diep gekwetst wordt door uitingen van mensen, dat is de prijs van de vrijheid. Daar moet je mee leren omgaan. Dat is wat leerlingen in het onderwijs moeten leren. Want het echte probleem is dat mensen (en in concreto moslims) bereid zijn geweld toe te passen wanneer zij zich beledigd voelen. Er zit een enorm geweldspotentieel in de islam: zo blijken er tal van moslim(mannen) bereid te zijn om islamcritici als Ayaan Hirsi Ali en Geert Wilders te vermoorden. En dat is verontrustend. Ook het feit dat tal van westerse moslims bereid zijn om zich aan te sluiten bij die verschrikkelijke, gruwelijke IS is verontrustend. Vooral als deze mannen dan weer (terug) komen in onze samenleving.

Het is tekenend om de reactie op de aanslag op Charlie Hebdo van de op handen gedragen paus Franciscus in herin-

nering te brengen. Franciscus begint met een politiek correcte algemenering: 'Doden in naam van God is een aberratie.' Maar dan komt de 'ja, maar': 'Maar men mag het geloof van anderen niet beledigen.' En hij voegt daar nog een persoonlijke dreiging met geweld aan toe: 'Als een vriend slecht spreekt over mijn moeder, moet hij zich aan een vuistslag verwachten.' (in Laes, p. 78). De paus dreigt hier zelf met geweld in het geval zijn moeder wordt beledigd. Hiermee laat hij zien dat hij de grondslag van de open samenleving niet heeft begrepen: Alles mag, behalve toepassen van en dreigen met geweld. Je mag boos worden als iemand iets lelijks over je moeder zegt, en als die persoon het te bont maakt kun je naar de rechter stappen met de beschuldiging van laster, maar nimmer mag je eigenrichting plegen. Met die laatste toevoeging lijkt Franciscus te impliceren dat het logisch is dat mensen terugslaan, in dit geval met Kalasjnikovs, wanneer zij zich beledigd voelen. Ik verbaas me over het respect dat ook ongelovigen of andersgelovigen hebben voor de paus, die nog steeds tegen het homohuwelijk en abortus is.

Intolerantie is een kenmerk van religie. Het komt in alle religies voor. Dat dat niet alleen maar ver weg en lang geleden is blijkt uit een voorbeeld dat Laes aanhaalt. De filosoof Baruch de Spinoza werd in 1656 beschuldigd van blasfemie door de Joodse gemeente in Amsterdam en geëxcommuniceerd. In 2009 merkt de Amsterdamse opperrabbin Binyomin Jacobs hierover op: 'Hij heeft zijn denkbeelden toch nooit bijgesteld?'

Vrije meningsuiting

'Karikaturen zijn de maatstaf voor vrijheid en vrije meningsuiting. We staan er dus slecht voor, vandaag, in West-Europa en elders, want

een karikatuur tekenen over een religieus onderwerp is – opnieuw – levensgevaarlijk.' (p. 82) En wat gaan we daar aan doen? Gaan we toegeven aan de terreur en censuur en zelfcensuur invoeren of koesteren we de vrijheid van expressie? Als we voor dat laatste kiezen zullen we ons moeten inspannen. Hoe veel mensen zijn bereid niet toe te geven? De vrijheid staat onder druk. Laes eindigt zijn pamflet met een krachtige oproep: 'Achteloos vergeten vele Europeanen dat vrijheden en rechten nooit definitief verworven zijn. Dat democratie steeds opnieuw verfijning en verdieping eist. Dat vrije meningsuiting, zonder grenzen, zonder beperkingen, het kader biedt om op te komen voor alle rechten en vrijheden en om ze uit te oefenen. [...] De vrije en open samenleving mag niet terugplooiën in angst. [...] Vrije meningsuiting, dus ook, godsdienstkritiek, blasfemie en spot maken onverkort deel uit van de samenleving waar wij – in West-Europa en Noord-Amerika voornamelijk – al eeuwen aan bouwen. Wie daar niet mee kan leven, moet dat maar leren, hier en nu. [...] ' (p. 94) Of vertrekken. Laes laat er geen gras over groeien: 'Als het over vrije meningsuiting gaat, is er geen maar. Oproepen tot geweld kan natuurlijk niet. De goede naam, de reputatie van een medemens door het slijk halen ook niet. Maar verder, binnen dit kader, geen gemaar.' (p. 97) En het is achteraf aan de rechter te bepalen of er sprake was laster of oproep te geweld.

De vrijheid van expressie kan pijn doen. Daar moet je mee zien te leven. ‘Wie geschokt is, heeft daarom niet meer rechten dan wie geamuseerd is.’ (p. 98) Wat de ene persoon shockerend vindt, vindt een ander amusement. In een open samenleving mag alles, zolang je anderen geen geweld doet. Dat er gelovigen zijn die niet om kunnen gaan met voor hen beledigende opmerkingen is volgens Laes een ‘kanker voor de samenleving’. (p. 98) ‘Dit is een strijd tegen obscurantisme, tegen religieus fanatisme, tegen intolerante gelovigen. Voor mensenrechten en democratie. Voor alle individuele mensen die samen de Volken van de Verenigde Naties vormen.’ (p. 101)

Hemelse blunders. Hoe God bijna alles fout deed

Dik Kruithof (foto zie pag. 15)

Schrijver Ger Kraaij is “ervaringsdeskundige uit de Bible Belt” en oud-journalist. Hij voelde zich geprikkeld door een opmerking van een vurig gelovige die schreef dat de meeste critici van het christelijk geloof nooit de moeite nemen om de bijbel goed te lezen.

Wat mij betreft had hij gelijk. Mijn Bijbelkennis gaat niet verder dan de jeugdbijbel en mijn indoctrinatie niet verder dan 1 jaar School met de Bijbel. Voor mij was dat genoeg om afstand te nemen van dat geloof. “Het onheil van het christendom” van Joachim Kahl gaf daarbij de doorslag. Dit boek van Kraaij bevestigt al die oordelen en onderbouwt ze.

Hij begint met de blunders in de omgang met Adam en Eva in het paradijs, waar door gebrek aan vertrouwen van God in zijn eigen schepping de mens te maken krijgt met goed en kwaad. Dan komen er bijna honderd bladzijden over het oude testament met de geschiedenis van het volk van Adam als een reisverslag met een kwaadwillende gids God die de arme stakkers steeds weer op het verkeerde been zet en de vijanden ook misleidt. Zo wordt de Farao steeds weer ingegeven dat het de schuld van de joden is en als hij ze straft krijgt hij plagen over zich heen. Ook is het beloofde land bevolkt door ongeveer twintig miljoen

inwoners die niets van die belofte afweten en eerst vermoord of verdreven moeten worden. Het is ook niet bepaald een land overvloedig van melk en honing maar gewoon een droog gebied met flinke klimaatwisselingen. Overigens volledig te begrijpen dat sommige gelovigen dit deel van de bijbel niet gebruiken want wreedheid en gruwelijkheid overheersen het verhaal sterk. Respect voor het leven of liefde voor de mens krijg je hier niet van mee.

Is dit de nieuwe vrijheid van meningsuiting zoals Pierre de Beaumarchais schrijft in zijn toneelstuk *Le Mariage de Figaro* (1778):

‘In zoverre ik het in mijn geschriften niet heb over het gezag, niet over het geloof, niet over de politiek, niet over de moraal, niet over de personen die er toe doen, niet over de financiële instellingen, niet over de opera, niet over andere opvoeringen, niet over mensen die aan iets vasthouden, kan ik mij vrij uitdrukken, onder het toezicht van twee of drie censoren.’

Het hoofdstuk over het optreden van Christus is ruim veertig bladzijden en gaat uitgebreid in op de onwaarschijnlijkheden en tegenstrijdigheden. De vele wonderbaarlijke genezingen die geen enkel maatschappelijk gevolg hadden. Het volledige gebrek aan steun van God toen het mis ging. Blunders of gebrek aan beheersing. Hier wordt duidelijk dat God niet precies wist waarmee hij bezig was en de toevalligheden stapelen zich op elkaar.

Dat de apostelen, die na de verdwijning van Christus zijn verhaal gingen uitdragen, daar een heel eigen inhoud aan gaven, wordt in het laatste deel duidelijk. God heeft hier blijkbaar de regie verloren en uit zijn naam worden dingen gezegd die alleen ten doel hebben de mens te beïnvloeden. Zo is volgens Kraaij de erfzonde in deze tijd bedacht en daarmee het hele complex van zonde en vergeving dat zo belangrijk is om de mensen maatschappelijk te beïnvloeden. Bovendien is uit de verhalen van Paulus de jodenhaat ontstaan.

Het laatste deel lijkt mij meer een eigen afrekening met de jeugdervaringen dan een zoektocht naar God's blunders. Kleine slotzinnnetjes als “God is af en toe erg onduidelijk”, “De erfzonde blijft een mysterie” en “En Christus hoeft niet voor ons aan het kruis te hangen” geven dit ook aan.

Een leesbaar boek dat niet veel over laat van het christelijk geloof.

Hemelse blunders. Hoe God bijna alles fout deed. ISBN 9789461538086, Uitgever: Aspekt B.V., verschenen in 2015, 216 pp., paperback.

Charles-Joseph Natoire - Adam en Eva worden uit het paradijs verdreven

G.E.R. Kraaij

Hemelse blunders
Hoe God bijna alles fout deed

TERUG IN DE TIJD

Ca. 1970 gaf De Vrije Gedachte een (ongedateerde) brochure uit met een tekst van Dr. A.H.M. (Annie) Romein-Verschoor, die hieronder is afgedrukt. Het is een licht gewijzigde versie van haar bijdrage aan het boek 'Bevrijdend denken', dat door onze vereniging werd uitgegeven ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan in 1956. Annie Romein-Verschoor (1895-1978) was een politiek geëngageerd schrijfster en geschiedkundige met een marxistisch/humanistisch wereldbeeld. Zij publiceerde op het gebied van de literatuursociologie en cultuurgeschiedenis. Met haar echtgenoot Prof.Dr. J.M. (Jan) Romein – van wie in het genoemde jubileumboek ook een bijdrage is opgenomen – publiceerde zij historisch werk.

De onderstaande tekst is gedigitaliseerd en hier en daar gecorrigeerd door René van Elst.

Zijn wij bestrijders van het geloof? *Annie Romein-Verschoor*

Een vraag die zich, voor wie het kort wil maken, het best laat beantwoorden met een wedervraag: waarom scheppen we de zee niet leeg met een mandje?

Want is het karakteristieke van een geloof nu niet juist, dat het zich niet laat bestrijden, dat het hoogstens onderdrukt kan worden en dat dat dan - de hele wereldgeschiedenis kent er voorbeelden van - in het algemeen gebeurt door de aanhangers en machthebbers van een ander geloof?

Door het werk van Darwin e.a. hebben we er een benaderende voorstelling van, hoe uit de veelvoudige stamboom van het dierlijk organisme die van het menselijke zich heeft losgemaakt. Veel vager is onze voorstelling van de groei van het denkend en kennisverzamelend menselijk brein uit het instinctief reagerend, waarnemend en combinerend dierlijk brein.

Laten we aannemen, dat de mens-in-wording, toen hij rechtopgericht zijn omzwervingen op aarde aanving, zich ook vragen begon te stellen naar aanleiding van zijn waarnemingen. De antwoorden lagen ten dele binnen het redelijk vlak van de ervaring. Het instinct, dat hem gedreven had tot voedsel verzamelen, dekking zoeken en zich verdedigen tegen zijn medeschepselen, ontwikkelde zich tot het begrip van de homo faber, de makende mens die gereedschappen leerde gebruiken en eenvoudige technieken ontwierp.

Maar hij werd ook voortdurend bestormd door vragen, die niet om de oplossing van een zakelijk probleem vroegen, maar om een verklaring van ondoorgrondelijke verschijnselen. Hij was omringd door en maakte deel uit van een natuur die zich soms goedgunstig en soms vijandig gezind aan hem voordeed, maar altijd, als hij zelf, bezield in geboorte, groei en dood: de wind blies hem in het gezicht, de vrieskou beet hem in de huid, de zonnewarmte streekte hem en de bliksem sloeg hem neer. Waarneming en fantasie hielpen hem aan zijn eerste, als we het zo noemen mogen, levensbeschouwelijke verklaringen door de natuur te bevolken met goede en boze machten en geesten. Leven, ziekte en dood, het kiemen van het zaad, het op- en neergaan van de zon, de wisseling der seizoenen en alle andere natuurverschijnselen verklaarde hij als veroorzaakt door verpersoonlijkte machten, die hij alleen langs irrationele weg kon trachten te benaderen: door betovering, bezwering, door voortekens, taboes en gebeden kon hij contact krijgen met die voor zijn denken nog ontoegankelijke wereld.

Er bestaat een prachtig boek van de oorspronkelijk Nederlandse geleerde Henri Frankfort en zijn medewerkers: Before Philosophy / The intellectual adventure of ancient man, waarin met grote helderheid uiteengezet wordt, hoe de mens voor het bestaan van een eigenlijke filosofie in de zin van abstract, kritisch en methodisch denken, wanneer hij zijn gedachten richtte op de eeuwige problemen van het zelf en het heelal, zijn waarnemingen en overwegingen uitdrukte in mythen.

Deze mythen zijn niet zo maar verhaaltjes of alleen maar verhullingen van een abstracte waarheid. Aan het voorbeeld van de oudste geschiedenis van Egypte en Mesopotamië wordt aangetoond, dat het hier gaat om een bepaalde vorm van concreet denken, die doorgrond moet worden voor men een poging kan doen om de geest van die historische mens, zijn moraal en zijn godsdienstige voorstellingen te begrijpen. Dat, m.a.w., ook in de mythe een poging tot verklaring van een verschijnsel, tot rationalisatie, steekt.

Naast die mythische, die irrationele sector van het mens-en wereldbeeld, groeide in de loop van vele eeuwen de rationele sector heel, heel langzaam aan en veroverde gebied op de irrationele, al kon men nauwelijks zeggen, dat die zichtbaar inkromp. Maar door voorraadvorming, door het eerste begin van veeteelt en landbouw, door irrigatie en ruilhandel met andere mensengroepen wist de mens zijn bestaan iets meer zekerheid te geven, d.w.z. iets minder afhankelijk te maken van bovenaardse machten en door waarnemingen en onderzoek vond hij voor steeds meer wonderbaarlijke verschijnselen een natuurlijke verklaring. De Grieken waren het eerste volk, dat zich a.h.w. uit de natuur losmaakte, zich er tegenover stelde, als een wel grotendeels onbekend, maar toch verkenbaar veld van onderzoek. Wel rees achter ieder opgelost raadsel een nieuw raadsel, achter iedere gewonnen zekerheid een nieuwe onzekerheid. Zonder dat myten en irrationele verklaringen werden losgelaten, richtten zich de geesten van Aristoteles, Socrates, Plato en Archimedes op het begrijpen van de natuurlijke processen binnen en buiten de mens. Ptolemaeus ontwierp een beeld van ons zonnestelsel, waarin hij nog wel ten onrechte de aarde in het middelpunt plaatste, maar

waarin toch de hemellichamen als zodanig onderkend werden.

Maar ook in de voorstelling die de mens zich van de bovennatuurlijke wereld maakte, drongen meer redelijke elementen door. Er ontstonden godsdiensten, waarin geesten en goden hun eigen taak tegenover elkaar en de mensen hadden en ook de scheppers en handhavers werden van de ethiek die de onderlinge verhoudingen der mensen regelde. In de monotheïstische godsdiensten tenslotte bouwde de mens zich een voorstelling op van een almachtige god die als een projectie van de vaderfiguur de wereld die zijn schepping was, ordende en beheerste.

Vanouds was er een spanning tussen de rationele en de irrationele sector, anders gezegd tussen wetenschap en geloof, ten dele als een innerlijke tegenstelling binnen de mens zelf die voor zijn eigen denkmoeie terugdeinsde, soms als een botsing tussen mensen en mensengroepen, want de denkende mens was als Prometheus die ten bate van zijn medemensen het vuur uit de hemel stal. Prometheus werd door de goden zwaar gestraft en al wie hem navolgde kon er op rekenen, dat zijn medemensen zich zouden haasten de goden voor te zijn om niet in hun wraakoefening te delen. En zijn ook de bijbelse verhalen van Eva die de appel van de boom der kennis plukte en van de vrouw van Lot die omkeek naar het brandende Sodom geen voorbeelden van de menselijke dorst naar kennis die door de hemelse machten gestraft werd?

Toch bleef de mens denken en zijn kennis doorgeven, omdat hij het niet laten kon, en wanneer we op één gebied zonder leeg optimisme van vooruitgang kunnen spreken, dan is dat op het gebied van de wetenschap. Waarbij we, helaas, de wijze waarop de mens in de loop der eeuwen zijn kennis gebruikt heeft, lang niet altijd kunnen insluiten.

Toen één van de monotheïstische godsdiensten, het christendom, zich in een hecht gevoegde Kerk organiseerde, kreeg het daarin een middel om het menselijk denken in toom te houden. Niet om het uit te bannen, want voor het georganiseerd geloof was het denken al lang onmisbaar geworden: de kerk kan terecht trots zijn op haar grote denkers. Maar wel om de massa der gelovigen te behoeden voor de wetenschap, die voor hen schadelijk werd geacht. Gedurende de Middeleeuwen slaagde de Kerk erin de gelovigen een wereldbeeld op te leggen, dat in hoofdzaak op dat van de Grieken (Aristoteles, Ptolemaeus) berustte, zoals dat via Romeinen en Arabieren naar het Westen was doorgedrongen. Wetenschap

bedrijven was op grond van citaten uit de Ouden voortredeneren of nieuwe waarnemingen daarbij aanpassen. Wie op grond van waarneming en onderzoek daarvan afweek, maakte zich aan ketterij schuldig. De door de wereldlijke macht gesteunde Kerk kon tot gedwongen bekering (Saksen, Maranen in

Spanje) en kettervervolg overgaan en de daarbij bedreven wreedheden kwamen zowel voort uit de wil tot machtshandhaving als uit angst voor de wrake Gods bij iedere afdwaling van de "ware leer".

Maar rede en waarneming laten zich op de duur niet uitbannen. Bij de 16e eeuwse humanisten verschuift de centrale aandacht van het godsbeeld naar het mensbeeld en duikt de oude gedachte van Protagoras weer op, die de mens de maat van alle dingen genoemd had.

De namen van Erasmus, **Bacon**, Copernicus en Galilei staan voor de doorbraak van het redelijk denken in het opgelegde geloof. De Hervorming kan men zien als een zich weer iets verder los maken van een gerationaliseerd geloof uit de oude Kerk, waarbij de menselijke verantwoordelijkheid, het eigen geweten gaat meespreken naast de gehoorzaamheid aan God en de Kerk. In die botsing der overtuigingen wordt duidelijk, dat de vervolging, de onverdraagzaamheid, altijd overweegt aan de irrationele kant (de oude Kerk) tegenover de verdraagzaamheid bij vooral de meest rationeel denkende Hervormden: Dopers, Remonstranten en een enkele ongelovige. Maar ook de oude Kerk kreeg een schok van de Hervorming. In de Contrareformatie trachtte zij haar oude gezag te herwinnen door systematisch haar invloedssfeer uit te breiden: het werk van de Jezuïeten-orde, maar ook door zelf zich kritisch op te stellen tegenover al wat in haar eigen tradities, met name door de bronnencritiek der humanisten, onhoudbaar was gebleken tegenover het redelijk denken en waarnemen, ook van de gelovigen. Wel zou de Kerk nog lang het wereldbeeld van Copernicus blijven afwijzen, maar een speciale orde, de Bollandisten, werd belast met het onderzoek op betrouwbaarheid van de kerkelijke overlevering, waarbij heel wat alleen nog voor bigotte nonnetjes en bagijntjes in ere gehouden heilige verhaaltjes en ongerijmdheden sneuvelen.

Het 17de eeuwse wetenschappelijk onderzoek (Descartes, Huygens, Newton) en het 18de eeuwse, nadrukkelijk rationalistisch genoemde denken verbreden de strook van het kennen en weten weer aanmerkelijk.

En dan komt het ogenblik, waarop niet een zeldzame enkeling het geloof afwijst, maar hele groepen, al of niet georganiseerde individuen, dat doen. De Kerk verliest daarmee zijn greep op het leven van de ongelovigen, maar daarom nog niet zijn agressie en de vele geestelijke en economische middelen om die uit te leven. Heeft zich daarmee nu ook een scheiding voltrokken tussen geloof en weten, tussen irrationalisme en rationalisme? Niets minder dan dat. Laten we om te beginnen even bedenken hoe velen "met de kerk afgerekend hebben", "nergens meer aan doen", maar die niet onder een ladder doorlopen en het getal dertien uit de weg gaan. Of die een nieuw, heilig geloof koesteren in een of andere vorm van lichaamscultuur, vitamineprepara-

ten, rauwkost, "Oosterse wijsheid" of parapsychologische verschijnselen.

En zo er al geloof aan de kant van het principiële weten is, er is nog meer weten aan de kant van het principiële geloof. De katholieke Kerk mag prat gaan op een traditie van twintig eeuwen, dat neemt niet weg, dat het geloof van een moderne en met name van een Nederlandse intellectueel niet veel meer lijkt op dat van een middeleeuwer of op dat van een boerse tijdgenoot uit Zuid-Amerika. Een middeleeuwse priester was altijd bereid voor zijn parochianen een wijding uit te spreken over een toverdrank tegen boze zweren, zijn moderne collega zal meer vertrouwen hebben in penicilline of het mes van de chirurgen en pas op het uiterste besluiten, dat hij nu alleen nog maar bidden kan. Maar toch zijn er ook nog altijd priesters genoeg te vinden, de paus voorop, om het (bij)geloof van de onnozelen te steunen door reliquieënverering of het zegenen van auto's, bommen, wapens en kanonnen. De boer die deelneemt aan bede- en dankdagen voor de oogst, versmaadt de kunstmest niet, ja, is geneigd een gevaarlijk ongeremd geloof te hechten aan de zegenende werking van insecticiden.

Hoewel nog altijd gering in aantal, kwamen de vrijdenkers in de 19de eeuw voor het eerst tot georganiseerd verzet tegen de smaad die de Kerk altijd over hen had uitgestort. Wat natuurlijk weer de agressiviteit van de Kerk, beter van de Kerken, verscherpte en tegelijk die agressiviteit deed afschuiven op de tegenpartij. Het verging de strijd bare vrijdenkers als de hond in het Franse rijmpje:

Cet animal est tres méchant:

Quand on l'attaque, il se défend.)*

Maar er was nog iets wat hun strijdbaarheid aanmerkelijk verhoogde en wat hen in de ogen van de gevestigde machten, de Kerk inbegrepen, zo gevaarlijk maakte: de verwerping van de Kerk ging samen met de verwerping van de bestaande maatschappijvorm: vrije gedachte en socialisme gingen hand in hand. En ook nu verweert de Kerk zich op haar eigen dubbelzinnige wijze: aan de ene kant met het vastleggen van haar irrationele trekken door nieuwe dogma's, heiligverklaringen en stimulering van het wondergeloof: de onfeilbaarheid van de Paus, de heiligverklaring van Jeanne D'Arc, waarmee het conservatieve Franse nationalisme tegelijk geheiligd werd, Lourdes en Fatima. Aan de andere kant gaat de Kerk, noodgedwongen al weer, haar rationele, in dit geval haar sociale bemoeiingen verbreden in een heel voorzichtig omzwaaien van liefdadigheid naar sociale kritiek en ordening. In 1891 kondigt Paus Leo XIII zijn befaamde encycliek *Rerum Novarum* (van nieuwe dingen) af. Zouden deze "nieuwe dingen" er ooit geweest zijn zonder de ruim veertig jaar eerder in het *Communistisch Manifest* opgeworpen nieuwe ideeën? Naast de onkerkelijke vakbeweging komen een christelijke en een katholieke te staan: op de duur zullen de drie programma's steeds dichterbij elkaar toeschuiven en zal de onderlinge samenwerking groeien.

Verder zien we in onze eeuw de tegenstellingen tussen de Kerken onderling afnemen en de samenwerking in de Oecumene toenemen in een poging om zich schrap te zetten tegen de gemeenschappelijke "vijand" ongelooft en onverschilligheid, maar ook in een groeiend besef van de afnemende betekenis der - irrationele - dogma's. Met name

in de katholieke kerk van de jaren '60 treedt een sterke crisisachtige sociale radicalisering op, waarbij een opmerkelijke rol toevalt aan de sociaal voelende clerus van "achtergebleven gebieden", die de nood van de arme parochianen als een persoonlijke verantwoording gaat beseffen en... aan een deel van de Nederlandse clerus, mogelijk een gevolg van de meer generationaliseerde sfeer, het meer aan het persoonlijk geweten appellerend leefpatroon, waarin ook de katholieken in een

Jeanne D'Arc, afbeelding in een manuscript uit 1505

door de Hervorming gewaarmerkte natie leven. In de besprekingen op het laatste Vaticaanse Concilie dook telkens het woord 'geweten' op.

Wij keren naar onze beginvraag terug: zijn wij bestrijders van het geloof? Veel minder dan een agressieve organisatie is de Vrije Gedachte een schakel, een beweging, een ontwikkeling, die zich binnen en buiten de Kerk onafwendbaar voltrekt, niet sinds honderd, maar sinds duizenden jaren. En zonder welke - laten we dat niet vergeten en laten de kerken dat niet vergeten! - de Kerk in onze tijd niet zou kunnen bestaan. Want wanneer het geloof als bij onze primitieve voorouders louter uit magie en mythe moest leven, wanneer het niet sterk generationaliseerd was, zou het in een moderne wereld niet veel kans meer hebben.

Is het niet veeleer zo, dat het geloof door de eeuwen heen i.a.h.w. zichzelf van binnen uit bestreden heeft door de ook daarbinnen voortgaande rationalisering van het menselijk denken? Sinds in de 19de eeuw ten slotte een groep vrijdenkers zich van de Kerk losmaakte, kon losmaken, omdat de Kerk zelf al zo ver generationaliseerd was, dat ze niet meer op de brandstapel terug kon grijpen, heeft de machtige Kerk nog altijd die kleine, maatschappelijke zwakke groep gedoodverfd als de kwaadaardige bestrijders van het geloof. Maar die strijd was al begonnen, toen Protagoras de boven aangehaalde woorden neerschreef. En moeten we soms aannemen, dat de opstandige paters in Brazilië en Amsterdam tot hun inzichten gekomen zijn door de lectuur van de publikaties van De Vrije Gedachte en het Humanistisch Verbond. Ze weten wel beter, de Paus weet wel beter en wij ook.

*) Dit dier is heel kwaadaardig: als men het aanvalt, verdedigt het zich. (Noot RvE)

Brief over het homohuwelijk

Floris van den Berg (foto zie pag. 11)

Beste H.,

Wat leuk om via e-mail een brief van jou te ontvangen! Ik waardeer het dat je jouw perspectief op het homohuwelijk¹ aan mij voorlegt. Ik vind het dapper van P. en jou dat jullie na decennialang in de Heer geweest te zijn, het atheïsme met verve ontdekt hebben en, op wellicht enigszins evangelische wijze, omhelzen. Het doet mij deugd dat mijn boek *Hoe komen we van religie af?* één van de boeken was die jullie de christelijk evangelische schellen van de ogen trokken. Leuk om jullie te zien bij atheïstische, humanistische en vrijdenkersbijeenkomsten – zo lijkt het haast wel of er een atheïstische kerk is!

Ik ben niet alleen atheïst, maar ook liberaal en humanist en ik betoog – in mijn boek *Beter weten* – dat die ideeën logisch samenhangen. Je zegt dat je niet zoals ik trots bent op het homohuwelijk in Nederland, maar dat je je er juist voor schaamt. Dat je je schaamt voor deze ‘ver door geschoten vrijheid’. Het is niet voor niets dat ik in mijn voordrachten vaak het homohuwelijk als voorbeeld van morele vooruitgang aanhaal: er zijn nogal wat mensen die het daar, zoals jij, mee oneens zijn. Ik gebruik het homohuwelijk als lakmoestest voor humanisme, liberalisme en de open samenleving. De kern van liberalisme is dat mensen mogen doen wat ze willen, zolang zij anderen daar geen schade mee berokkenen.

Vanuit atheïstisch perspectief valt er niets over homoseksualiteit te zeggen. Atheïsme is de overtuiging

dat er geen goede argumenten bestaan voor welke god dan ook. Atheïsme bekritiseert religieuze claims. In religie is er vaak een verwerping van homoseksualiteit op basis van een foutief wereldbeeld. Liberalisme is voor een zo groot mogelijke vrijheid van individuen. Maar als liberaal kun je wel als persoonlijke opvatting hebben dat je niks moet hebben van homoseksualiteit of het homohuwelijk. Zo heb ik een hekel aan voetbal en vooral de grote voetbaltoernooien met schreeuwende wildemannen. Desalniettemin kan ik er als liberaal mee leven dat er mensen zijn die voetbal leuk vinden. Een humanist gaat verder dan de liberaal en de atheïst, want zij of hij heeft respect voor homoseksualiteit. Mijn hoop is dat alle mensen niet alleen homoseksualiteit accepteren en tolereren, maar ook respecteren. Als humanist heb je respect voor het homohuwelijk omdat dat gaat om fundamentele gelijkwaardigheid tussen mensen; voetbal daarentegen is een hobby en zolang het anderen geen schade berokkent, mag iedereen zijn of haar eigen hobby uitoefenen, maar hoeft je als humanist niet iedere hobby te respecteren, tolereren is hier genoeg.

Je schrijft dat in alle culturen en in alle tijden, inclusief de definitie in het woordenboek het huwelijk een zaak is van man en vrouw. Dat is inderdaad het geval. In de ethiek gaat het er juist

om om morele blinde vlekken op te sporen. Vrouwen hebben in tal van culturen en in alle tijden doorgaans een lagere morele status dan mannen. Dat vrouwen in veel westerse landen morele, juridische en sociale gelijkheid hebben is een vorm van morele vooruitgang. Een vooruitgang die is bevochten op conservatieven, vooral van religieuze aard. Woordenboeken hanteren descriptieve definities: ze beschrijven hoe een bepaald woord door de meerderheid van mensen in een bepaalde tijd wordt gebruikt. Een dergelijke definitie zegt niets over hoe dat begrip zou behoren te zijn (de normatieve definitie).

Je merkt op dat homostellen toch al andere manieren hebben om samen te leven, zoals een samenlevingscontract, waarom dan een huwelijk? Het gaat erom dat de grondslag van de liberale democratie het principe van gelijkheid is. Als er de vrijheid is om te trouwen, dan mag er niet gediscrimineerd worden. Het is niet aan jou om te beslissen of homostellen mogen trouwen of niet. Die keuze is aan hen en aan hen alleen. Het je willen bemoeien met het privéleven van anderen is een, haast ononderdrukbare, neiging.

Mensen hebben de neiging anderen hun wil op te leggen. Dat is paternalisme. Liberalisme is daar de tegenhanger van. De essentie van liberalisme is dat je andere levensstijlen tolereert – ook die waar je mis-

¹ Met het homohuwelijk bedoel ik het huwelijk tussen partners van gelijk geslacht. ‘Homohuwelijk’ is een ongelukkige term. In het Engels is er het woord *same-sex marriage*, dat is meer accuraat. Je kunt in het Nederland wel zeggen: huwelijk-tussen-partners-van-gelijk-geslacht, maar dat is niet zo’n vlotte term. Met de term homoseksualiteit doel ik zowel op homo’s als lesbiennes.

schien zelfs van walgt. Liberalisme kan best een beetje pijn doen.

Je schrijft dat homostellen niet op natuurlijke wijze kinderen kunnen krijgen. Dat is waar. Maar waarom zou dit een noodzakelijk criterium zijn voor het huwelijk? Ben je dan ook tegen het huwelijk van man en vrouw die geen kinderen kunnen krijgen of die in vitro behandeling ondergaan of die kinderen adopteren? Hetzelfde geldt voor borstvoeding. Je schrijft: mannelijke homostellen kunnen geen borstvoeding geven. Dat is een waarheid als een koe. Maar lesbiennes wel. Ben je dan wel voor het homohuwelijk tussen twee vrouwen? Maar lang niet alle moeders kunnen of willen borstvoeding geven. Geldt volgens jou een huwelijk alleen als er op natuurlijke wijze kinderen komen en de moeder borstvoeding geeft? In dat geval is het op handen zijnde 50-jarig huwelijk van mijn ouders geen huwelijk (hoewel ze burgerlijk én kerkelijk getrouwd zijn) omdat mijn moeder mijn zus en mij geen borstvoeding heeft gegeven, zoals destijds modern was.

Het afleiden van wat goed of slecht is uit het feit dat iets natuurlijk dan wel onnatuurlijk is wordt in de filosofie de naturalistische drogreden genoemd. Uit het feit dat het niet natuurlijk is om je tanden te poetsen, kun je niet afleiden dat het derhalve ook niet goed is om je tanden te poetsen. Oorlog en verkrachting zijn van alle culturen en van alle tijden en daar kun je toch moeilijk uit afleiden dat het goed is. Los daarvan is homoseksualiteit wel natuurlijk. Ongeveer 3 procent van alle mensen is homoseksueel van aard.

Homoseksualiteit is een aangeboren geaardheid. Ook in de rest van het dierenrijk komt homoseksualiteit voor. Het is een religieus dogma om het huwelijk te zien als een sacrale band tussen man en vrouw met als doel nageslacht.

In tal van religies geldt een zwaar taboe op homoseksualiteit. Met vuige propaganda wordt op schandelijke wijze naar homoseksualiteit uitgehaald, zoals door te beweren dat homoseksualiteit een ziekte of een aandoening is. Het vrijdenken zet vraagtekens bij *alle* taboes. Het taboe

op homoseksualiteit kan de kritiek der rede niet doorstaan. Als we uitgaan van het liberale grondprincipe, dan is er geen enkel bezwaar tegen homoseksualiteit, noch tegen ouderschap van homostellen.

Het gaat erom dat kinderen kunnen opgroeien in een veilige, zorgzame en liefhebbende omgeving. Deze voorwaarden staan geheel los van of de ouder(s)/verzorger(s) man-vrouw, man alleen, vrouw alleen, man-man, of vrouw-vrouw zijn.

Je schrijft: 'Voor vele mensen uit andere culturen schaam ik mij voor deze doorgesloten vrijheid. Nu worden de vele vluchtelingen gedwongen om respect te hebben voor iets wat in hun ogen zo krom is, in mijn ogen dus ook.' Ik moet eerlijk zeggen dat ik schrik van een dergelijke opmerking! Maar dat is geen argument. Het is niet alleen dat vluchtelingen die naar Nederland komen, doorgaans van Islamitische afkomst, een afkeer hebben van het homohuwelijk, maar dat ze een hekel hebben aan homoseksualiteit an sich en intolerant zijn jegens homoseksuelen, zelfs zo erg dat er gevreesd wordt dat er in asielzoekerscentra slachtoffers gaan vallen. Er zijn al meldingen van bedreigingen en geweld tegen homoseksuelen. Zolang homoseksualiteit wordt gezien als immoreel, dreigt het gevaar van intolerantie. Het is prima als mensen een afkeer hebben van het homohuwelijk, voor zichzelf, maar niet dat zij bepalen wat anderen wel of niet mogen doen.

Stel dat je zelf lesbisch zou zijn, dan zou geen liberaal jou dwingen om te trouwen of om kinderen te nemen. Die keuze is aan jou. Nogmaals, dat je dit aan jezelf op zou leggen is best, maar wat geeft jou het recht om een ander jouw wil op te leggen in het geval dat die ander aan jou en anderen geen schade berokkent? Dat is een vorm van paternalisme en liberalen zijn wars van paternalisme: mensen moeten zelf weten hoe ze hun leven inrichten, zolang ze anderen niet schaden.

De overheid dient de vrijheid van individuen te beschermen en te faciliteren. Ik ben van mening dat iedereen in Nederland de vrijheid van iedereen, behalve die van zichzelf, dient te

respecteren. Wie in Nederland woont of wil wonen, dient te beseffen dat vrouwen gelijkwaardig zijn en homoseksuelen idem dito, en zich daarnaar te gedragen. Daar zal nog de nodig morele heropvoeding aan te pas moeten komen en dat zal niet meevalen.

Er is sprake van discriminatie als de overheid (fiscale) voordelen gunt aan een man en een vrouw die hun leven met elkaar willen delen en die dan niet gunt aan een man en een man of een vrouw en een vrouw die een overeenkomstige band willen aangaan. Deze discriminatie druist in tegen het gelijkwaardigheidsprincipe.

Je betoogt dat homoseksuelen niet gelijk zijn, maar wel gelijkwaardig. Dat klopt volkomen, in hun geaardheid zijn ze anders dan de meerderheid van heteroseksuelen, maar ik begrijp jouw conclusie niet. Als homoseksuelen gelijkwaardig zijn aan heteroseksuelen dan volgt daar toch uit dat het huwelijk voor zowel heterostellen als homostellen toegankelijk moet zijn?

De acceptatie van homoseksualiteit is een indicator voor beschaving en morele gevoeligheid. Ik ben er trots op dat Nederland in 2001 het eerste land ter wereld was dat het homohuwelijk legaal voltrok.

Ik bewonder hoe je de overstap hebt durven maken naar atheïsme en dat je daar ook voor durft uit te komen! Ik hoop dat je verder wilt gaan op het pad van kritisch denken en vrijdenken en dat je open staat voor de argumentatie voor respect voor homoseksualiteit en het homohuwelijk.

Met hartelijke groeten,

Floris van den Berg

Reactie op het artikel *Ruimtevaart* van Tom van Ewijk (DV 2016-01 en 02)

Jan Willem Nienhuys

Ik deel het scepticisme over bemande ruimtevaart. Die leert ons alleen iets over de problemen die komen kijken bij het in leven houden van mensen in de ruimte. Alles wat wij mensen daar kunnen uitrichten kan beter en in elk geval stukken goedkoper door machines gedaan worden, en de werkelijke uitdaging is het ontwerp van zulke machines. Daar hebben niet-ruimtevaarders trouwens ook wat aan.

In het artikel van Tom van Ewijk komt evolutie ter sprake. Hij en zeker André Kuipers doen het voorkomen of evolutie een kwestie van tijd is. Kuipers denkt aan tweehonderd jaar. Pritchard vindt dat er in 10.000 jaar nog niet zoveel gebeurd is.

Maar evolutie is geen kwestie van tijd, maar van dood. Evolutie vindt plaats als bezitters van bepaalde genen betere levenskansen hebben dan niet-bezitters. In onze streken lopen er veel mensen rond bij wie het gen voor vertering van melksuiker niet na de zuigelingperiode wordt uitgeschakeld, en die bovendien van nature nogal bleek zijn. De eerste eigenschap kon zich verbreiden door de aanzienlijk betere levenskansen van personen die melk konden drinken.

De niet-melkdrinkers waren zwakker of kregen minder kinderen, en gingen eerder dood aan tuberculose of andere kwalen die door slechte voeding erger worden. Een blekere huid

betekent in noordelijke streken meer vitamine D, en dus minder vrouwen die door een rachitisch misvormd bekken bij de eerste bevalling sterven. Dichter bij de evenaar verschaft huidpigment ook bescherming, namelijk tegen afbraak van foliumzuur door uv-licht. Op elke breedtegraad is er een evenwicht tussen beide doodsoorzaken.

Evolutie kan ook plaats vinden in heel kleine groepen door min of meer toevallige variatie, maar dat is niet aan de orde vanwege de enorme omvang van de mensheid, die zich bovendien alsmatig vermengt, tenzij je een fokprogramma voor ruimtevaarders opzet. Onder zulke omstandigheden kan evolutie vrijwel alleen plaats vinden als enorme aantallen onaangepaste dood gaan door armoede, gebrek, ziekte, honger of oorlogsgeweld, of althans niet meer aan nageslacht verwekken toekomen. Of de aangepaste moeten veel meer kinderen krijgen.

Wat op het ogenblik evolutiedruk bij mensen veroorzaakt, is niet zo duidelijk. Als 'de mens' evolueert naar een aan ruimtevaart aangepast organisme, dan moeten er tien of duizend generaties lang heel veel personen die genetisch ongeschikt zijn voor ruimtevaart niet aan reproductie toekomen. Miljoenen ongeschikte ruimtevaarders moeten keihard geëlimineerd worden (eventueel door stralingsziekte) en grote aantallen geschikte ruimtevaarders moeten via zaaden en eicelbanken honderden kinderen krijgen. Dan schiet het op.

Zolang verreweg de meeste mensen onbekommerd opgroeien en een jaar of zeventig, tachtig worden en omstreeks twee kinderen krijgen, vindt er helemaal geen evolutie plaats. Kortom, evolutie naar geschiktheid voor ruimtevaart is in theorie wel mogelijk, maar dan moeten er vele, vele eeuwen lang heel veel 'ongeschikte' mensen kinderloos sterven. Brr.

Wat elke godgelovige zou moeten overdenken (11)

Een kritisch-rationele handreiking

Gerhard Elferink

Een goed gesprek - vervolg

[De schrijver/ik-figuur heeft God aan de telefoon. God is aan het woord:] En dan die voetballers! Dat is écht iets van de laatste jaren. Vroeger zag je het nauwelijks. En dan bedoel ik al die voetballers die mij de spreekwoordelijke oren van mijn spreekwoordelijke kop zeuren om hen te helpen bij het maken van een doelpunt

Zit ik net in een verre uithoek van het heelal erop toe te zien dat een supernova ordentelijk ontploft, beginnen godgelovige voetballers weer te zaniken om mijn hulp bij het scoren En wat doe je dan?

Het zijn per slot van rekening je trouwste gelovigen. Dan ga je je toch ook weer met dat spelletje bemoeien, met als gevaar

Jan Willem Nienhuys (1942) was universitair docent wiskunde en is secretaris van Skepsis

Gerhard Elferink (Twente, 1943) is voormalig farmaceut, thans o.a. bestuurslid van De Vrije Gedachte.

dat het met die supernova helemaal mis kan gaan.

Het groeit mij zo langzamerhand boven mijn spreekwoordelijke hoofd. Weet je, jongen, vroeger werd er keurig op een zaterdag of zondag gevoetbald en wat later ook nog

wel eens op een woensdag. Maar tegenwoordig is er bijna elke dag wel ergens een wedstrijd. Ach, het wordt mij allemaal te veel.'

'En de grootste kneuzen bidden het hardst', vervolgde de Alziende. 'Er zijn gasten bij die schieten zo belabberd slecht dat zelfs ik er geen chocolade van kan maken. Maar ja, zo'n jongen heeft nu eenmaal het volste vertrouwen in mij, dus dan wil je hem ook weer niet in de steek laten.

En dan dat bedanken van die gasten nadat ze gescoord hebben. Naar boven kijken en met twee wijsvingers naar boven wijzen, terwijl ik gewoon achter hen ben. Want ik ben die ben, dus ik ben achter ze, naast ze, onder ze, voor ze en natuurlijk ook wel boven ze, maar het geeft wel aan welk een rare voorstelling die gozers van mij hebben.

Ik moet er natuurlijk wel voor waken niet partijdig te zijn. Dat valt nog niet eens zo mee, want mijn gelovigen zal eerlijkheid worst wezen. Die denken alleen maar aan zichzelf. Persoonlijke zaligheid noemen zij dat. Voor mij ligt dat wel iets anders. Ik heb een reputatie op te houden. Dus ik tracht mijn assistentie zo goed mogelijk over beide partijen te verdelen. Zo steek ik ook wel eens een spreekwoordelijk handje toe bij een actie van een ongelovige die er helemaal niet om gevraagd heeft. Let daar de volgende keer maar eens op. Alleen hoop ik wel dat jij het voor je houdt. Mijn achterban is oh zo gevoelig in dit soort zaken. Alleen zij kunnen, denken ze, op mijn ondersteuning rekenen en alleen zij komen later in de hemel.

Nu ik toch bezig ben, wil ik nog een tweede misvatting rechtzetten. Mijn gelovigen beweren te pas en te onpas dat mijn wegen ondoorgrondelijk zijn. Ten eerste is dat een uitspraak met een innerlijke tegenstelling. Als er wordt beweerd dat mijn wegen ondoorgrondelijk zijn, is er in elk geval één weg niet ondoorgrondelijk, namelijk de doorgrondelijkheid dat ik ondoorgrondelijk ben. Hoe kun je nu met droge ogen beweren dat ik ondoorgrondelijk ben. Dat kun je toch niet weten! Ik ben immers ondoorgrondelijk! Misschien ben ik in al mijn ondoorgrondelijkheid wel helemaal niet ondoorgrondelijk. Wat vind jij ervan? Ben ik ondoorgrondelijk? Nee toch. Voor zover jullie de raadselen van de kosmos hebben ontcijferd ben ik volkomen doorgrondelijk. En voor de zaken die jullie nog niet doorgronden wens ik

jullie veel wijsheid en doorzettingsvermogen toe. Ook die krijgen jullie gegarandeerd eens in de smiezen.

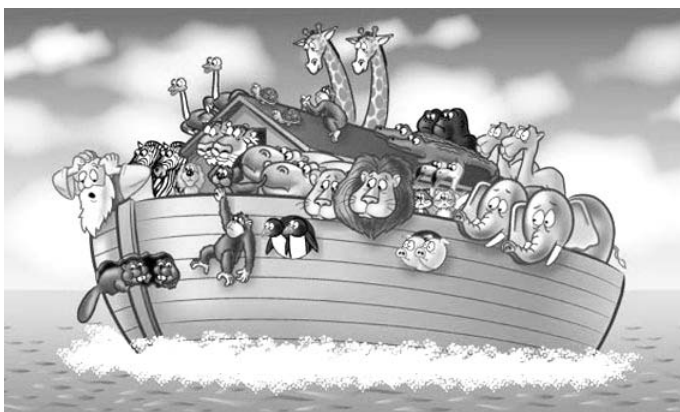
Zoals ik al zei, verloopt alles in het universum binnen de marges van wat jullie de natuurwetten noemen 'at random'. Met uitzondering van zo nu en dan het voetbal laat ik alles zijn gangetje gaan. Ik overzie het geheel. Ik verlies mij niet in details. Ik bemoei mij niet met afgeleide gebeurtenissen. Ook niet waar het leven en dood betreft. Enig idee welk een scenario het vergt om een mens te laten overlijden door hem met zijn auto met fatale gevolgen op een tegenligger te laten klappen nadat hij eerst in botsing is gekomen met een reiger? Ik kan je verzekeren dat het gigantisch complex is. Die reiger hoeft maar een fractie te laat in te vliegen en de kans is weer verkeken. Ga dat maar eens rustig zitten overdenken. Je zult merken dat het je na korte tijd al begint te duizelen. Het gaat bij dit voorbeeld weliswaar slechts om het doen en laten van twee mensen en een vogel, maar je zult er spoedig achterkomen dat ieder leven van deze drie in een kolossaal netwerk van allerlei handelingen en gebeurtenissen is verweven. Om de drie in die mêlee van mogelijkheden precies op het juiste moment met elkaar in contact te brengen zou voor mij met een serie ingrepen her en der nog wel kunnen lukken. Maar breidt dit scenario eens uit naar het doen en laten van al die miljarden en miljarden mensen en andere dieren op jullie planeet! Voor een dergelijk draaiboek zouden zelfs alle goden en godinnen die ooit verzonnen zijn bij lange na niet toereikend zijn.

Het is dus volstrekte waanzin dat ik alles in mijn spreekwoordelijke hand zou hebben. Mijn gelovigen zijn op veel punten zo ongelooflijk naïef. Ze beweren van alles en nog wat zonder ook maar een moment de samenhang der dingen te overdenken.

Nee, ik roep geen enkel mens of ander dier tijdig of vroegtijdig tot mij. Als iemand bij het onvoorzichtig oversteken van een straat wordt overreden en komt te overlijden is dat alleen te wijten aan zijn eigen roekeloosheid en moet men mij dat op geen enkele manier in mijn spreekwoordelijke schoenen schuiven. Ik sta er volkomen buiten! Mijn naam is Haas, zagezegd.

Zo word ik ook alom geprezen als er weer een dictator het loodje heeft gelegd. Volgens de gelovige logica moet ik daar wel achter zitten, aangezien er niets op aarde en in het heelal gebeurt zonder dat ik daarbij betrokken ben. Maar zo'n dictator is vaak al tientallen jaren aan de macht geweest. De gelovige logica doordenkend moet dat dan ook met mijn goedkeuring zijn gebeurd. Wat is het nu: ben ik een beschermer of een bestrijder van tirannen? Als je alle feiten door de eeuwen heen op een rijtje zet, ben ik eerder een beschermer dan een bestrijder van despoten. Maar zo'n conclusie wordt dan maar gemakshalve terzijde geschoven omdat die niet strookt met het beeld dat godgelovigen van mij hebben, of beter gezegd, van mij willen hebben.

De werkelijkheid is dat ik noch in het ene noch in het andere geval ook maar de geringste invloed uitoefen. Men kan veel over mij zeggen, maar dat ik mijn spreekwoordelijke oren bij jullie mensen te luister zou leggen en aansluitend zou laten hangen, gaat maar in heel uitzonderlijke gevallen op. Het voetbal bijvoorbeeld. De belangrijkste bijzaak van jullie beschaving.'

‘Begrijp je nou waarom ik dolgraag van alles af wil?’, doorbrak de Rechtvaardige de ingevallen stilte. ‘Die gelovigen van mij houden er de meest bizarre denkbeelden op na. Hoewel mijn spreekwoordelijke handen dikwijls jeuken om, zoals ten tijde van het Oude Testament, weer eens direct in te grijpen, weet ik mij tot nu toe nog steeds te bedwingen. Maar dat valt niet mee als je op niemand terug kunt vallen.’

‘Maar u hebt toch nog een zoon’, trachtte ik de Voorzienigheid moed in te spreken.

‘Ja, ik heb inderdaad nog een zoon, maar sinds zijn tripje naar jullie aarde is hij nooit meer helemaal de oude geworden. Zwaar getraumatiseerd teruggekomen. Nee, veel heb ik niet meer aan hem. Ik vraag hem wel eens het voetbal van mij over te nemen. Jij hebt daar per slot van rekening een tijdje rondgelopen. Jij kent alle ‘ins en outs’ van die aardbewoners. Jij kent hun hang naar brood en spelen, houd ik hem dan voor. “Juist omdat ik er geweest ben, pa”, zegt hij dan steeds. “Juist daarom zet ik geen poot meer in dat tranendal”. Ik kan hem geen ongelijk geven. Dus die glorieuze terugkeer van mijn zoon kunnen jullie gevoeglijk op jullie buik schrijven!

De laatste tijd gaat het wel weer wat beter met hem en maakt hij zich verdienstelijk door op exoplaneten een spreekwoordelijk oogje in het zeil te houden. En dan in het bijzonder die planeten in verre zonnestelsels waar ook leven voorkomt. En geloof mij, die zijn er plenty. Er zijn ook talrijke waar zelfs menselijk leven voorkomt. Nou ja, menselijk. De meesten verkeren nog in het stadium van de mensachtigen. Die zijn nog lang niet zover. Jullie fascinatie voor invasies van *aliens* is dus je reinste lariekoek. Ze leven, zagezegd, nog in het paradijs. Nu moet je je daar niet teveel van voorstellen. Ze gaan evenzogoed dood als de ratten. Daar staat tegenover dat zij fokken als de konijnen, dus vroeg of laat worden zij ook dáár wel de dominerende soort.

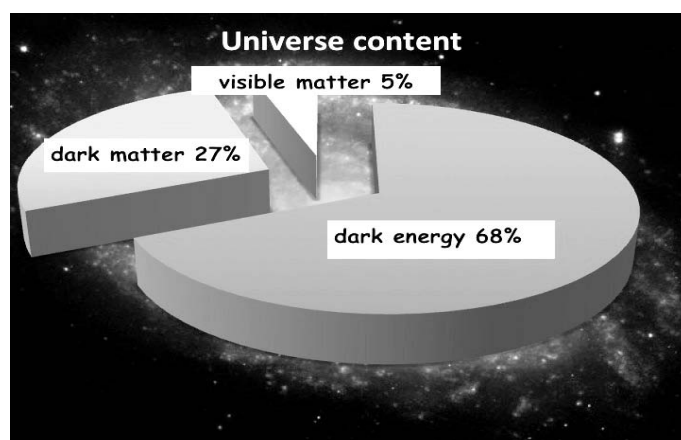
Een tijdje geleden kreeg ik van mijn zoon te horen dat ze op één van die exoplaneten het vuur hebben bedwongen, zoals dat heet. Ik dacht meteen: daar heb je het al! Vuur is voor beginnende mensen heel belangrijk maar ook de start van veel ellende. Vroeg of laat zijn ze zover met dat bedwingen dat ze het kampvuur ontdekken en op een kwade avond komen bij het gezellig knappend houtvuur de tongen los en worden de eerste existentiële vragen gesteld. Waar komen wij vandaan? Waar gaan wij naar toe? En vooral: waartoe zijn wij hier? Je kent dat wel.

Houd het scherp in de gaten, heb ik mijn zoon voorgehouden. Voor je er erg in hebt hebben zij ons ook dáár uit-

gevonden en begint het hele gelazer weer van voren af aan. Zo is het bij jullie op aarde ook begonnen. Je kunt het maar beter gelijk in de kiem smoren. Een zondvloed of zo erover heen en dan niet weer zo weekhartig een paar laten ontsnappen in een ark. Met dergelijke zaken moet je, heb ik intussen wel geleerd, geen pardon kennen.’

‘Ik wil nog graag even terugkomen op wat u zei over uw aanwezigheid in het heelal’, probeerde ik het gesprek een andere wending te geven. ‘U bent die u bent en wel overal tegelijk, als ik het goed heb. Een oud-oudoom van mij zei altijd: God is overal, zelfs nog in mijn pijpendopje.’

‘Een wijs man, die oud-oudoom van jou’, stak de Alwijze zijn bewondering niet onder stoelen of banken. ‘Hij doorzag mijn ware aard tot in de finesses. Inderdaad, ik ben altijd overal, dus ook in iemands pijpendopje, al ben ik wel blij dat er minder pijp wordt gerookt want zo’n dopje is niet bepaald een oord waar je je graag ophoudt.’

Die astronomen van jullie begrijpen nog lang niet alles van de kosmos. Ze komen gigantisch veel massa en energie ‘tekort’. Donkere materie en donkere energie noemen ze dat. Leuk geformuleerd, overigens. Die zogenoemde donkere materie en donkere energie moeten volgens hen overal voorkomen en overal actief zijn. Maar waaruit het bestaat en wat het is, weten jullie bollebozen niet. Daarvan hebben ze geen enkel benul. Wat denk jij ervan? Ik geef je een aanwijzing. Wie is er nog meer ondetecteerbaar en toch overal aanwezig en werkzaam?

‘Bent u dan misschien datgene wat onze sterrenkijkers donkere materie noemen?’, floepte het er bij mij uit.

‘Als je het zo wilt definiëren’, schaterde de Onzichtbare, ‘dan ben ik dat inderdaad. Ik ben datgene wat jullie wetenschappers niet kunnen doorgronden. Al hebben zij wel goed in de gaten dat er aan hun waarnemingen en berekeningen iets ontbreekt. Wat zij donkere materie noemen, dat ben ik, of eigenlijk wij, want mijn zoon speelt ook nog een, zij het bescheiden, rol. Dat verklaart ook dat ik overal in het heelal aanwezig ben en daar mijn invloed in het verborgene laat gelden, de zogenoemde donkere energie. *Capito?*’

By the way, die oud-oudoom van jou staat mij nog wel helder voor de Heilige Geest. Ik zag hem nog weleens toen ik mij nog met de hemel bezighield.’

‘Bezighield?’, vroeg ik geschrokken. ‘Doet u dat dan niet meer?’

Wordt vervolgd.

Sinds 1856

Atheïstisch-Humanistische Vereniging

De Vrije Gedachte

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel:

het bevorderen van het vrijdenken.

Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een regiokring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatiekader in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijegedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatiekader in dit blad.

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. *La libre pensée*, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: wikipedia.org.)

Bezoek onze website
devrijegedachte.nl
en onze Facebook-
pagina

